

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Υπό

Επαμεινώνδα Πανά και Βασιλείας Νιννή
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Abstract

THE IMPORTANCE OF HUMAN DEVELOPMENT INDEX FOR GREECE: AN ECONOMETRICAL APPLICATION IN THE GREEK REGIONS

According to Amartya Sen the objective of development is not to produce more "stuff, goods and services, but rather to increase the capabilities of people to lead full, productive and satisfying lives by realising their full potential.

United Nations - UNDP, in the context of United Nations Development Programme - has played the lead role in shaping the future of human development. According to UNDP "people are the real wealth of a nation. The basic objective of development is to create an enabling environment for people to live long, healthy and creative lives" (HDRO 1990). The United Nations' Human Development Index (HDI) "captures as many aspects of human development as possible in one simple, composite index" (UNDP).

In UNDP reports on human development HDI is estimated at national level. This study sets considerable emphasis on disaggregated level. The primary objective of the study is to measure and describe the state of human development in Greek regions. The UNDP methodology provided a useful model for constructing disaggregated HDI for these regions. The major purpose of this study, using the United Nations Human Development reports as a model, is to investigate the human development differences and disparities between Greek regions and to present a first step in developing a way of assessing human development at a regional level in Greece (JEL: C51,012,015,R11)

Key words: Human development index, regional development, genuine investment rate.

"Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) δεν αφήνει χώρο για την υγεία των παιδιών μας, την ποιότητα της εκπαίδευσής τους ή την χαρά του παιχνιδιού τους. Δεν περιλαμβάνει την ομορφιά της ποίησής μας ή την συνοχή των γάμων μας, το επίπεδο των συζητήσεων για τα κοινά ή την πληρότητα των

κυβερνητικών λειτουργιών μας. Δεν μετράει ούτε την εξυπνάδα μας, ούτε το θάρρος μας, ούτε τη σοφία μας, ούτε τις γνώσεις μας, ούτε τη συμπόνια μας ούτε την αφοσίωση μας στην πατρίδα μας, μετράει τα πάντα, εκτός από αυτά που κάνουν τη ζωή πολύτιμη". [R. F. Kennedy (1968)]

1. Εισαγωγή

Η έννοια της ανθρώπινης ανάπτυξης είναι πολυδιάστατη και περιλαμβάνει τουλάχιστον τέσσερις συνιστώσες: την οικονομική, την πολιτιστική, την οικολογική και την κοινωνική.

Η ανθρώπινη ανάπτυξη δεν ακολουθεί πάντα το οικονομικό σχήμα ανάπτυξης μίας χώρας. Δεν είναι ασυνήθιστο το γεγονός της ύπαρξης χωρών που έχουν το ίδιο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, χωρίς όμως να έχουν το ίδιο επίπεδο ανθρώπινης ανάπτυξης και φυσικά αυτό ισχύει και αντίστροφα.

Σύμφωνα με την έκθεση για την ανθρώπινη ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών (Human Development Report, 1991) "ο καλύτερος τρόπος για την επίτευξη της ανθρώπινης ανάπτυξης είναι εκείνος που λειτουργεί μέσω της προώθησης της περισσότερο κοινωνικά δίκαιης κατανομής των ωφελειών της οικονομικής μεγέθυνσης και της μεγαλύτερης συμμετοχής στην ανάπτυξη". Το ζήτημα που προκύπτει εδώ είναι πώς μπορεί κάποιος να ποσοτικοποιήσει την ανθρώπινη ανάπτυξη. Ο Dasgupta (1993) προτείνει δύο προσεγγίσεις, εκ των οποίων η μία στηρίζεται στο "προϊόν" και η άλλη στις "εισροές". Τα Ηνωμένα Έθνη έχουν εισαγάγει ένα νέο τρόπο μέτρησης της ανθρώπινης ανάπτυξης που ονομάζεται Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (Human Development Index).

Ο δείκτης αυτός συνδυάζει το εθνικό εισόδημα με κοινωνικούς δείκτες και με αυτόν τον τρόπο δίνει ένα σύνθετο μέτρο της ανθρώπινης ανάπτυξης. Ο εν λόγω Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) απαρτίζεται από τρεις συνιστώσες της ανθρώπινης ανάπτυξης: την υγεία, τη γνώση και την οικονομία.

Στη μελέτη αυτή προσπαθήσαμε να υπολογίσουμε το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) σε επίπεδο των Νομών της Ελλάδας, εφαρμόζοντας ακριβώς την ίδια μεθοδολογία των Ηνωμένων Εθνών.

Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται μία ποσοτική ανάλυση της ανθρώπινης ανάπτυξης των διαφόρων Νομών της χώρας μας με τη βοήθεια του δείκτη HDL Ένας άλλος στόχος της μελέτης ήταν να προχωρήσει ταυτόχρονα σε κατατάξεις των εν λόγω Νομών έχοντας ως βάση το δείκτη HDI. Η διερεύνηση της περιφερειακής "ετερογένειας" οδηγεί στην εξειδίκευση εκείνων των

συνιστώσων που τη διαμορφώνουν. Μερικοί από τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ύπαρξη αυτής της "ετερογένειας" είναι γεωγραφικοί, περιβαλλοντικοί, δημογραφικοί, πολιτισμικοί ή και κοινωνικοοικονομικοί.

Αναμφίβολα, όλοι αυτοί οι παράγοντες συντελούν στην ανάπτυξη των περιφερειών ή ειδικότερα των Νομών της χώρας μας, που αποτέλεσαν και το πεδίο εφαρμογής αυτής της έρευνας.

Κρίθηκε σκόπιμο λοιπόν να χρησιμοποιήσουμε τη μεθοδολογία του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) προκειμένου να εξετάσουμε την όλη διαδικασία ανθρώπινης ανάπτυξης σε επίπεδο Νομών. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει να προχωρήσουμε σε βάθος στην ανάλυση των προβλημάτων της ανθρώπινης ανάπτυξης κάθε Νομού ξεχωριστά, πράγμα που θα ήταν δύσκολο παρατηρώντας μόνο το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης σε επίπεδο χώρας. Με αυτό το σκεπτικό, προχωρήσαμε στον υπολογισμό για πρώτη φορά των Δεικτών Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) για κάθε Νομό της χώρας μας. Επίσης, στη μελέτη επιχειρήθηκε να παρουσιαστεί, τουλάχιστον σε επίπεδο χώρας, το φυσικό κεφάλαιο - επειδή συνδέεται άμεσα με τη βιώσιμη ανάπτυξη -, το ανθρώπινο παραγόμενο κεφάλαιο, ο πλούτος του υπεδάφους, καθώς και ο συντελεστής "γνήσιας αποταμίευσης", που είναι επίσης ένας δείκτης της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η εργασία αυτή αποτελείται από πέντε μέρη εκ των οποίων το πρώτο μέρος είναι η εισαγωγή, το δεύτερο μέρος αναφέρεται στη θεωρητική θεμελίωση του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) και το τρίτο μέρος περιλαμβάνει την εμπειρική ανάλυση και τα αποτελέσματα αυτής. Αυτό το μέρος της εργασίας μπορεί να θεωρηθεί πρωτότυπο, ενώ παρουσιάζει ενδιαφέρον από πολλές απόψεις, γιατί επιχειρείται μία πρώτη συστηματική κατάταξη των Νομών της χώρας μας, όσον αφορά στην ανθρώπινη ανάπτυξη. Απ' ό,τι γνωρίζουμε, μία προσέγγιση αυτής της μορφής, βασισμένη στο δείκτη HDI, δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα στην Ελλάδα. Το τέταρτο μέρος αποσκοπεί σε μία σύντομη παρουσίαση του φυσικού κεφαλαίου και του συντελεστή "γνήσιας αποταμίευσης" σε επίπεδο χώρας. Τέλος, στο πέμπτο μέρος διατυπώνονται τα συμπεράσματα που έχουν προκύψει και γίνεται ανάλυση από την άποψη άσκησης περιφερειακής πολιτικής.

2. Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης

2.1 Έννοια του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης

Εδώ και αρκετά χρόνια τα Ηνωμένα Έθνη έχουν εισαγάγει μία νέα έννοια για την ανθρώπινη ανάπτυξη που υπερβαίνει τη γνωστή έννοια του όρου

της ανάπτυξης, η οποία περιορίζεται κυρίως στην οικονομική δραστηριότητα. Αυτή η προσπάθεια των Ηνωμένων Εθνών να διευρύνουν την έννοια της ανάπτυξης έχει ως στόχο να δοθεί έμφαση και σε άλλες σημαντικές ανθρώπινες δραστηριότητες, όπως είναι η οικονομική κατάσταση, η εκπαίδευση και ο τομέας της υγείας - βλέπε Πίνακα 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Σύνοψη των εκθέσεων των Ηνωμένων Εθνών

Έτος	
1990	Εξετάζεται η σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και της ανθρώπινης ανάπτυξης.
1991	Εξετάζεται η δυνατότητα του επαναπροσανατολισμού των δημοσίων δαπανών
1992	Εξελιίσεται η επιρροή της παρούσας παγκόσμιας οικονομικής κατάστασης στις πολιτικές ανθρώπινης ανάπτυξης
1993	Εξετάζεται η συμμετοχική διαδικασία στην ανθρώπινη ανάπτυξη.
1994	Εισάγεται η εικόνα της ανθρώπινης ασφάλειας.
1995	Επικεντρώνεται στη σχέση ανάπτυξης και ανισοτήτων των φυλών.
1996	Εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο η οικονομική μεγέθυνση και ανθρώπινη ανάπτυξη αλληλοενισχύονται.
1997	Εισάγεται ο δείκτης ανθρώπινης φτώχειας.
1998	Εξετάζεται ένα υπόδειγμα κατανάλωσης
1999	Εξετάζεται η παγκοσμιοποίηση.
2000	Εξετάζεται η σχέση ανάπτυξης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Πηγή: UNDP

Παρόλο που τα Ηνωμένα Έθνη δημοσιοποιούν κάθε χρόνο τις εκτιμήσεις τους για την ανθρώπινη ανάπτυξη των διαφόρων χωρών, παρατηρούμε ότι στη χώρα μας δεν έχει γίνει ακόμη μια σοβαρή αξιολόγηση και περαιτέρω αξιοποίηση αυτών των εκτιμήσεων.

Βασικοί παράγοντες για την ανθρώπινη ανάπτυξη είναι εκείνοι που μπορούν: α) να οδηγήσουν σε μακροζωία και υγιεινή διαβίωση β) να επιφέρουν διεύρυνση της γνώσης και γ) να έχουν προσβάσεις σε πόρους, ώστε να πετύχουν μία ποιοτική στάθμη διαβίωσης. Συνεπώς, η επίτευξη των τριών αυτών στόχων θα έχει ως φυσικό επακόλουθο την άνοδο της ανθρώπινης ανάπτυξης.

Έτσι, προκύπτει ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), ως ένα εναλλακτικό μέτρο ανάπτυξης που επικεντρώνεται στους πιο κάτω τρεις στόχους:

- μέση διάρκεια ζωής 85 χρόνια
- πρόσβαση στην εκπαίδευση όλων των παιδιών ηλικίας 5 έως 19 ετών
- επίπεδο ζωής μετρούμενο με ένα παγκόσμιο κατώφλι του πραγματικού κατά κεφαλή Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) προσαρμοσμένου σε όρους PPP(\$).

Οι τρεις αυτές συνιστώσες εκφράζονται σε κοινές μονάδες μέτρησης, ενώ η μέγιστη και η ελάχιστη τιμή κάθε μεταβλητής βρίσκεται ανάμεσα στο μηδέν (χαμηλή επίδοση) και τη μονάδα (μέγιστη επίδοση).

Υψηλή κατάταξη μιας χώρας ως προς την ανθρώπινη ανάπτυξη, σύμφωνα με το δείκτη HDI, ορίζεται, όταν η τιμή του δείκτη HDI είναι μεγαλύτερη του 0.8. Μέση κατάταξη της χώρας υφίσταται, όταν ο δείκτης HDI βρίσκεται μεταξύ 0.5 και 0.799 και τέλος χαρακτηρίζεται χαμηλή η κατάταξη της χώρας, όταν η τιμή του δείκτη HDI είναι μικρότερη του 0.5.

Με αυτόν τον τρόπο ο δείκτης HDI μας δίνει ένα μέσο μέτρο των επιτεύξεων μιας χώρας συναρτήσει τριών βασικών συνιστωσών. Η χρησιμότητα του εν λόγω δείκτη βρίσκεται στο γεγονός, ότι μας δίνει τις δυνατότητες της σύγκρισης διαφόρων χωρών, αλλά συγχρόνως και της ανάλυσης της αναπτυξιακής διαδικασίας μέσα στην ίδια τη χώρα.

Σύμφωνα με αντίστοιχη έκθεση των Ηνωμένων Εθνών (UNDP, 1999) οι πιο πάνω αναφερόμενες τρεις μεταβλητές θεωρούνται ως οι βασικές συνιστώσες του δείκτη ανάπτυξης, αφού καταφέρνουν και εκφράζουν συγχρόνως ή αλλιώς, μπορούμε να πούμε, "συλλαμβάνουν" το επίπεδο διαβίωσης, την προσδοκώμενη ζωή και το επίπεδο γνώσης.

Προκειμένου κάθε μεταβλητή να εκφραστεί με μεγαλύτερη ακρίβεια, κατασκευάζεται για κάθε μία μεταβλητή από τις τρεις αυτές μεταβλητές, μία νέα μεταβλητή με τέτοιο τρόπο, ώστε η διαφορά κάθε μεταβλητής από την ελάχιστη τιμή της να εκφράζεται ως το κλάσμα της μέγιστης διαφοράς.

Τέλος, ο δείκτης HDI υπολογίζεται ως το άθροισμα των τριών ποσοστών των διαφορών:

$$HDI = \frac{1}{3} \left(\frac{Z - Z_{\min}}{Z_{\max} - Z_{\min}} \right) + \frac{1}{3} \left(\frac{E - E_{\min}}{E_{\max} - E_{\min}} \right) + \frac{1}{3} \left(\frac{\log(Y) - \log(Y_{\min})}{\log(Y_{\max}) - \log(Y_{\min})} \right) \quad (1)$$

Οι μέγιστες και οι ελάχιστες τιμές κάθε μεταβλητής έχουν καθοριστεί σύμφωνα με την Έκθεση των Ηνωμένων Εθνών για την ανθρώπινη ανάπτυξη ως εξής

- 85 έτη (Z_{max}) και 25 έτη (Z_{min}) για την προσδοκώμενη ζωή
- $Y_{max} = 40000\$$ (PPP)
- $Y_{min} = 100\$$ (PPP).

Είναι γεγονός, από την επιλογή των συνιστωσών του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), ότι ο δείκτης αυτός δίνει έμφαση στην κοινωνική, στην οικονομική και στη φυσική διάσταση της ανάπτυξης.

Ο Srinivasan (1994), σε κριτική του για το δείκτη HDI, παρατηρεί ότι ο συγκεκριμένος δείκτης είναι ένα άθροισμα συνιστωσών, οι οποίες δεν εκφράζονται με τις ίδιες μονάδες.

Το 2001 στην αντίστοιχη έκθεση τους για την ανθρώπινη ανάπτυξη τα Ηνωμένα Έθνη κατατάσσουν την Ελλάδα στην 25η θέση ανάμεσα σε 175 έθνη. Στον Πίνακα 2 που ακολουθεί εμφανίζεται η τάση των τριών συνιστωσών καθώς και του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) για την Ελλάδα για τα έτη 1990 μέχρι 2002.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Διαχρονική εξέλιξη του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) στην Ελλάδα

ΕΤΗ ΔΕΙΚΤΕΣ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Δείκτης Προσδοκώμενης Ζωής	.93	.94	.88	.88	.88	.88	.89	.89	.89	.89	.89	.89
Δείκτης Εκπαίδευσης	.56	.46	.88	.89	.92	.92	.91	.91	.91	.92	.92	.93
Δείκτης Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ)	.96	.96	.96	.96	.97	.97	.96	.81	.82	.84	.85	.86
Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI)	.846	.874	.907	.909	.923	.924	.922	.867	.875	.881	.885	.892
Διάταξη (ΑΕΠ) - Διάταξη (HDI)	22	20	21	19	15	15	12	8	9	10	10	7

Εξετάζοντας τα στοιχεία του Πίνακα 2 βλέπουμε ότι ο δείκτης HDI, ο οποίος είναι αριθμητικός μέσος τριών δεικτών (δείκτη προσδοκώμενης ζωής, δείκτη εκπαίδευσης και δείκτη του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος), έχει αριθμητική τιμή που κυμαίνεται ανάμεσα στο μηδέν και τη μονάδα. Για το έτος 2001 η τιμή του δείκτη HDI για την Ελλάδα είναι 0.892 και η διαφορά του από τη μέγιστη τιμή, τη μονάδα, είναι 0.108. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η διαφορά αυτή απεικονίζει αριθμητικά την προσπάθεια που πρέπει να κάνει η χώρα μας ώστε να μπορέσει να φθάσει τη μέγιστη τιμή του δείκτη, βελτιώνοντας ακόμη περισσότερο την ανθρώπινη ανάπτυξη.

Από την επισκόπηση της τάσης του δείκτη HDI γίνεται κατανοητό ότι η Ελλάδα διατηρεί μακροπρόθεσμα τη θέση της μεταξύ των χωρών εκείνων που εμφανίζουν υψηλό δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης. Στον ίδιο Πίνακα δίνεται ακόμη η διαφορά μεταξύ δύο κατατάξεων, της κατάταξης με βάση το κατά κεφαλή ΑΕΠ και της κατάταξης με βάση το δείκτη HDI. Όταν η εν λόγω διαφορά εμφανίζει θετική τιμή, αυτό σημαίνει ότι η κατάταξη της χώρας σύμφωνα με το δείκτη HDI είναι καλύτερη από την αντίστοιχη κατάταξη που βασίζεται στο κατά κεφαλή ΑΕΠ (σε PPP \$).

2.2 Χρησιμότητα του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI)

Η χρησιμότητα του δείκτη HDI δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στην εναλλακτική προσέγγιση μέτρησης της ανάπτυξης των διαφόρων χωρών, αφού θα μπορούσε να επεκταθεί τουλάχιστον σε δύο άλλους χώρους

- i. ο πρώτος χώρος αφορά στη διερεύνηση της υφισταμένης σχέσης μεταξύ της οικονομίας των χωρών που εξαρτώνται από τον ορυκτό τους πλούτο και της ανθρώπινης ανάπτυξης.
- ii. ο δεύτερος χώρος αφορά στην εφαρμογή της μεθοδολογίας του δείκτη HDI σε επίπεδο περιφερειών χώρας, δίνοντας μία εικόνα των πιθανών διαφοροποιήσεων της ανθρώπινης ανάπτυξης που υπάρχουν μέσα στην ίδια τη χώρα ανάλογα με τις διοικητικές περιοχές.

Ο M. Ross (2001) διερεύνησε τη σχέση του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης και του ορυκτού πλούτου των χωρών για μία δεκαετία, αρχίζοντας από το έτος 1990.

Ως πεδίο αναφοράς της έρευνάς του ο Ross επέλεξε ένα δείγμα 123 χωρών, των οποίων η οικονομία βασικά στηρίζεται στον ορυκτό τους πλούτο

(μεταλλεύματα ή και ορυκτά καύσιμα). Τα στατιστικά στοιχεία της μελέτης του Ross εμφανίζονται συνοπτικά στον πιο κάτω Πίνακα 3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) χωρών που εξαρτώνται από τον ορυκτό τους πλούτο

Α/Α	Χώρες που εξαρτώνται από τα μεταλλεύματα			Χώρες που εξαρτώνται από τα καύσιμα ορυκτά		
	Χώρα	Δείκτης εξάρτησης από τα μεταλλεύματα	Διάταξη των δεικτών HDI	Χώρα	Δείκτης εξάρτησης από τα καύσιμα ορυκτά	Διάταξη των δεικτών HDI
1	Μποτσουάνα	35.1	122	Ανγκόλα	68.5	160
2	Σιέρα Λεόνε	28.9	174	Κουβέιτ	49.1	36
3	Ζάμπια	26.1	153	Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	46.3	45
4	Μαυριτανία	18.4	147	Υεμένη	46.2	148
5	Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	18.2	45	Μπαχρέιν	45.7	41
6	Μπαχρέιν	16.4	41	Κονγκό	40.9	139
7	Παπούα Νέα Γουινέα	14.1	133	Νιγηρία	39.9	151
8	Λιβερία	12.5	127	Ομάν	39.5	86
9	Νίγηρας	12.2	173	Γκαμπόν	36.1	123
10	Χιλή	11.9	38	Σαουδική Αραβία	34.3	75
11	Γουινέα	11.8	162	Κατάρ	33.9	42
12	Κονγκό	7.0	152	Αλγερία	23.5	107
13	Ιορδανία	6.3	92	Παπούα Νέα Γουινέα	21.9	133
14	Βολιβία	5.8	114	Λιβύη	19.8	72
15	Τόγκο	5.1	145	Ιράκ	19.4	126
16	Δημοκρατία Κεντρικής Αφρικής	4.8	166	Βενεζουέλα	18.3	65
17	Περού	4.7	80	Νορβηγία	13.5	2
18	Γκάνα	4,6	129	Συρία	13.5	111

(συνεχίζεται)

19	Βουλγαρία	4.0	60	Ισημερινός	8.6	91
20	Αγκόλα	3.6	160	Μπουτάν	6.8	142
21	Ζιμπάμπουε	3.4	130	Καμερούν	6.0	134
22	Ισλανδία	3.1	5	Μαλαισία	5.8	61
23	Καζακστάν	2.6	73	Ινδονησία	5.7	109
24	Νορβηγία	2.5	2	Βιετνάμ	4.9	108
25	Αυστραλία	2.4	4	Ακτή Ελεφαντοστού	3.5	154

Πηγή: Ross (2001)

Διερευνώντας τη σχέση που υφίσταται ανάμεσα στην οικονομία των χωρών που εξαρτώνται από τον ορυκτό τους πλούτο και την ανθρώπινη ανάπτυξη, ο Ross κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι χώρες αυτές - που εξαρτώνται από τα μεταλλεύματα ή τα ορυκτά καύσιμα - εμφανίζουν υψηλά ποσοστά φτώχειας, ενώ συγχρόνως έχουν μεγαλύτερη διαφθορά, περισσότερες αμυντικές δαπάνες, λιγότερο αποδοτική κεντρική διοίκηση και περισσότερο αυταρχική διοίκηση σε σύγκριση με άλλες χώρες.

Τα συμπεράσματα της μελέτης στηρίζονται στην εκτίμηση ενός υποδείγματος, όπου χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικοί ορισμοί για την εξαρτημένη μεταβλητή, ενώ οι ανεξάρτητες μεταβλητές (η εξάρτηση από τα μεταλλεύματα και η εξάρτηση από τα καύσιμα ορυκτά) ορίστηκαν ως ο λόγος των εξαγωγών των μεταλλευμάτων προς το ΑΕΠ και των εξαγωγών των ορυκτών καυσίμων προς το ΑΕΠ, αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων εμφανίζονται στον Πίνακα 4.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Εκτιμήσεις του υποδείγματος της μελέτης του Ross

Α/Α	Εξαρτημένη Μεταβλητή	Ανεξάρτητες Μεταβλητές		
		Εξάρτηση από τα καύσιμα ορυκτά (1995)	Εξάρτηση από τα Μεταλλεύματα (1995)	ΑΕΠ/Ρ (1998)
1	Διάταξη του δείκτη HDI (1998)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(+)	(-)
2	Διάταξη του δείκτη HDI (1998)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(+)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα

(συνεχίζεται)

3	Διάταξη του δείκτη HDI (1998)	(+)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(-)
4	Διάταξη του δείκτη HDI (1998)	(*)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα
5	Τιμή του δείκτη HDI (1998)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(-)	(+)
6	Τιμή του δείκτη HDI (1998)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(-)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα
7	Τιμή του δείκτη HDI (1998)	(-)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(+)
8	Τιμή του δείκτη HDI (1998)	0	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα
9	Μεταβολή στη τιμή του δείκτη HDI 1990-1998	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(-)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα
10	Μεταβολή στη τιμή του δείκτη HDI 1990-1998	0	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα
11	Δείκτης Φτώχειας (1997)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(+)	(-)
12	Δείκτης Φτώχειας (1997)	(-)	Έχει παραληφθεί από το υπόδειγμα	(-)

Σημείωση: (+) Θετική η τιμή της παραμέτρου και στατιστικά σημαντική
(-) Αρνητική η τιμή της παραμέτρου και στατιστικά σημαντική
(*) Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση

Όπως φαίνεται από την εξέταση των στοιχείων του Πίνακα 4, υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης, μετρούμενης με τον δείκτη HDI και της εξάρτησης των χωρών από μεταλλεύματα και ορυκτά καύσιμα. Βεβαίως, υπάρχουν αρκετά οικονομετρικά προβλήματα, αλλά ο σχολιασμός τους δεν αφορά στην παρούσα ανάλυση. Οπωσδήποτε, όμως η εν λόγω μελέτη τουλάχιστον δείχνει τη χρησιμότητα του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) στην ανάλυση της οικονομίας χωρών εξαρτημένων από τον ορυκτό τους πλούτο.

Ένα δεύτερο πεδίο εφαρμογής της χρησιμότητας του δείκτη HDI είναι η χρήση της ίδιας ακριβώς μεθοδολογίας μέσα στην ίδια τη χώρα. Έτσι, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε αν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των διαφόρων Νομών και, με βάση το δείκτη HDI, να προχωρήσουμε στην κατάταξή τους ως προς την ανθρώπινη ανάπτυξη.

Είναι εμφανές ότι η εκτίμηση του δείκτη HDI για κάθε Νομό της χώρας θα δώσει μία πρώτη εικόνα της ανάπτυξης της περιοχής. Επειδή, τουλάχιστον στη χώρα μας, συχνά μιλάμε για περιφερειακή ανάπτυξη ή και για δι-ο-

κητικές μεταρρυθμίσεις που αφορούν στη περιφερειακή συγκρότηση της χώρας, θεωρήσαμε ότι θα ήταν χρήσιμο να δοκιμασθεί η εφαρμογή της μεθοδολογίας αυτού του δείκτη HDI ανθρώπινης ανάπτυξης στη χώρα μας, ώστε να αναλύσουμε και να αξιολογήσουμε τις πιθανές διαφορές ανθρώπινης ανάπτυξης ανάλογα με τις περιοχές της χώρας.

Στο σημείο αυτό, παρενθετικά, κρίνουμε σκόπιμο να αναφέρουμε ότι στη χώρα μας πολλές φορές επιχειρήθηκαν αλλαγές στην Αυτοδιοίκηση με παρεμβάσεις στη διοικητική διαίρεση των περιοχών. Τις περισσότερες φορές δυστυχώς οι όποιες παρεμβάσεις δεν ολοκληρώθηκαν ή οδηγήθηκαν σε αποτυχία.

Θεωρούμε ότι ο ευαίσθητος τομέας της Αυτοδιοίκησης δεν αντέχει πειραματισμούς και ότι κάθε αλλαγή που θα γίνει στην Αυτοδιοίκηση θα έχει πραγματικό νόημα μόνο, όταν η συγκεκριμένη αλλαγή θα επιφέρει αλλαγή του οικονομικού περιβάλλοντος τέτοιας μορφής που θα αυξάνει τις δυνατότητες για βιώσιμη ανάπτυξη.

3. Εφαρμογή της Μεθοδολογίας του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης στην Ελληνική Αυτοδιοίκηση

3.1 Υπολογισμός του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) για τους Νομούς της Ελλάδας

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέραμε τον τρόπο υπολογισμού του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI). Επισημαίνουμε το γεγονός, ότι οι τρεις συνιστώσες της ανθρώπινης ανάπτυξης (μακροζωία, εκπαίδευση και επίπεδο ζωής) δίνονται σε διαφορετικές μονάδες μέτρησης (έτη, ποσοστό, \$ αντίστοιχα). Η συνέπεια αυτού του γεγονότος είναι ότι δεν μπορούμε να προσθέσουμε τις τρεις αυτές συνιστώσες. Προκειμένου να υπερβούμε το πρόβλημα αυτό, ώστε να εκφράζονται οι τρεις συνιστώσες με τις ίδιες μονάδες χρησιμοποιείται για κάθε μεταβλητή ο μετασχηματισμός:

$$\text{Δείκτης}_{ij} = \frac{X_{ij} - \min(X_{ij})}{\max(X_{ij}) - \min(X_{ij})} \quad (2)$$

όπου i αναφέρεται σε μία από τις τρεις συνιστώσες και

$j = 1, \dots, 51$ αναφέρεται στους Νομούς της Ελλάδας.

Με αυτόν τον τρόπο κατασκευάζουμε τις τρεις συνιστώσες (δείκτη μακροζωίας, δείκτη εκπαίδευσης και δείκτη του ΑΕΠ εκφρασμένο σε (PPP US \$), οπότε ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης κάθε Νομού είναι πλέον ο μέσος όρος των τριών συνιστωσών.

Υπενθυμίζουμε ότι, όταν η τιμή του δείκτη πλησιάζει στο μηδέν, αυτό σημαίνει ότι ο συγκεκριμένος Νομός βρίσκεται σε μειονεκτική θέση, ενώ συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, όταν η τιμή του δείκτη βρίσκεται κοντά στη μονάδα.

Μία σημαντική χρησιμότητα του δείκτη είναι η δυνατότητα εύρεσης της θέσης κατάταξης κάθε Νομού ανάμεσα στους άλλους. Στον Πίνακα (5) δίνονται τα αποτελέσματα των υπολογισμών των Δεικτών Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) για τους Νομούς της Ελλάδας, για τα έτη 1991 και 1999, αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Δείκτες Ανθρώπινης Ανάπτυξης για τους Νομούς της Ελλάδας
για τα έτη 1991 και 1999

A/A	ΝΟΜΟΙ	HDI 1991	HDI 1999
1	ΔΡΑΜΑΣ	0.828000	0.843000
2	ΕΒΡΟΥ	0.818000	0.857000
3	ΚΑΒΑΛΑΣ	0.849000	0.838000
4	ΞΑΝΘΗΣ	0.813000	0.848000
5	ΡΟΔΟΠΗΣ	0.798000	0.824000
6	ΗΜΑΘΙΑΣ	0.845000	0.862000
7	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	0.848000	0.868000
8	ΚΙΛΚΙΣ	0.841000	0.852000
9	ΠΕΛΛΑΣ	0.840000	0.856000
10	ΠΙΕΡΙΑΣ	0.835000	0.857000
11	ΣΕΡΡΩΝ	0.824000	0.835000
12	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	0.847000	0.867000
13	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	0.826000	0.856000
14	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	0.846000	0.854000
15	ΚΟΖΑΝΗΣ	0.853000	0.861000
16	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	0.855000	0.840000
17	ΑΡΤΑΣ	0.814000	0.820000

(συνεχίζεται)

18	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	0.819000	0.825000
19	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	0.829000	0.835000
20	ΠΡΕΒΕΖΑΣ	0.834000	0.842000
21	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	0.815000	0.845000
22	ΛΑΡΙΣΑΣ	0.832000	0.848000
23	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	0.835000	0.858000
24	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	0.815000	0.852000
25	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	0.841000	0.859000
26	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	0.811000	0.856000
27	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	0.837000	0.852000
28	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	0.814000	0.870000
29	ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	0.806000	0.830000
30	ΑΧΑΪΑΣ	0.824000	0.832000
31	ΗΛΕΙΑΣ	0.830000	0.837000
32	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	0.849000	0.903000
33	ΕΥΒΟΙΑΣ	0.819000	0.846000
34	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	0.798000	0.823000
35	ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	0.819000	0.851000
36	ΦΩΚΙΔΑΣ	0.824000	0.837000
37	ΑΤΤΙΚΗΣ	0.844000	0.813000
38	ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	0.842000	0.866000
39	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	0.813000	0.865000
40	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	0.855000	0.881000
41	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	0.827000	0.851000
42	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	0.833000	0.835000
43	ΛΕΣΒΟΥ	0.826000	0.869000
44	ΣΑΜΟΥ	0.843000	0.861000
45	ΧΙΟΥ	0.835000	0.857000
46	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	0.857000	0.885000
47	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	0.850000	0.883000
48	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	0.857000	0.871000
49	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	0.860000	0.894000
50	ΡΕΘΥΜΝΟΥ	0.857000	0.871000
51	ΧΑΝΙΩΝ	0.862000	0.881000

Σύμφωνα λοιπόν με την κατάταξη που έχουν προτείνει τα Ηνωμένα Έθνη για τις διάφορες χώρες του κόσμου, την οποία μπορούμε να υιοθετήσουμε εδώ και για την περίπτωση των Νομών, ένας Νομός που εμφανίζει τιμή του δείκτη HDI μικρότερη του 0.5 χαρακτηρίζεται ότι έχει χαμηλό επίπεδο ανθρώπινης ανάπτυξης, όταν η τιμή του δείκτη κυμαίνεται μεταξύ 0.5 και 0.8,

τότε ο Νομός έχει μέση ανθρώπινη ανάπτυξη και τέλος, ένας Νομός που εμφανίζει τιμή HDI μεγαλύτερη του 0.8 χαρακτηρίζεται από υψηλή ανθρώπινη ανάπτυξη.

Από τα στοιχεία του πιο πάνω Πίνακα 5 βλέπουμε ότι στην Ελλάδα, για το έτος 1991, εκτός του Νομού Ροδόπης, όλοι οι Νομοί παρουσιάζουν υψηλή ανθρώπινη ανάπτυξη. Το έτος 1999 όλοι οι Νομοί της Ελλάδας εξακολουθούν να εμφανίζουν υψηλή ανθρώπινη ανάπτυξη.

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει πιο πάνω, ο δείκτης HDI διατάσσει κατά τάξη μεγέθους τους Νομούς μεταξύ τους σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Μία άλλη ενδιαφέρουσα χρησιμότητα εφαρμογής της μεθοδολογίας του δείκτη της ανθρώπινης ανάπτυξης είναι η δυνατότητα σύγκρισης της κατάταξης των Νομών, σύμφωνα με το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), που ήδη έχουμε υπολογίσει, και με βάση το κατά κεφαλή Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ/Ρ) κάθε Νομού.

Η διαφορά αυτή - κατάταξη με βάση το ΑΕΠ/Ρ μείον κατάταξη με βάση το δείκτη HDI- μας δείχνει την έκταση της οικονομικής δραστηριότητας ενός Νομού που χρησιμοποιείται για να πραγματοποιηθούν οι στόχοι της ανθρώπινης ανάπτυξης. Στην περίπτωση που η διαφορά της κατάταξης με βάση το ΑΕΠ / Ρ από την κατάταξη με βάση το HDI εμφανίζει θετική τιμή, αυτό σημαίνει ότι η κατάταξη σύμφωνα με τον δείκτη HDI είναι καλύτερη από την αντίστοιχη κατάταξη με βάση το ΑΕΠ/Ρ, ενώ αν η διαφορά έχει αρνητική τιμή, τότε έχουμε το αντίθετο συμπέρασμα.

Στον Πίνακα (6) παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της σύγκρισης των κατατάξεων των Νομών με αυτά τα δύο διαφορετικά κριτήρια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Μεταβολές μεταξύ των κατατάξεων των Νομών της Ελλάδας με βάση το ΑΕΠ/Ρ και τον δείκτη HDI

Α/Α	ΝΟΜΟΙ	Θ ΑΕΠ/Ρ 1999	Θ HDI 1999	ΜΕΤΑ- ΒΟΛΗ	Θ ΑΕΠ/Ρ 1991	Θ HDI 1991	ΜΕΤΑ- ΒΟΛΗ
1	ΔΡΑΜΑΣ	44	37	7	39	31	8
2	ΕΒΡΟΥ	17	23	-6	46	41	5
3	ΚΑΒΑΛΑΣ	30	40	-10	5	10	-5

(συνεχίζεται)

4	ΞΑΝΘΗΣ	27	34	-7	35	46	-11
5	ΡΟΔΟΠΗΣ	45	49	-4	50	51	-1
6	ΗΜΑΘΙΑΣ	32	16	16	11	15	-4
7	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	3	12	-9	9	12	-3
8	ΚΙΛΚΙΣ	11	28	-17	19	19	0
9	ΠΕΛΛΑΣ	39	25	14	26	21	5
10	ΠΙΕΡΙΑΣ	41	21	20	33	25	8
11	ΣΕΡΡΩΝ	46	43	3	42	35	7
12	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	16	13	3	23	13	10
13	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	38	26	12	44	34	10
14	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	23	27	-4	18	14	4
15	ΚΟΖΑΝΗΣ	4	17	-13	6	8	-2
16	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	26	39	-13	3	7	-4
17	ΑΡΤΑΣ	51	51	0	43	44	-1
18	ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΑΣ	50	48	2	45	40	5
19	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	37	45	-8	38	30	8
20	ΠΡΕΒΕΖΑΣ	42	38	4	29	26	3
21	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	36	36	0	31	42	-11
22	ΛΑΡΙΣΑΣ	18	33	-15	25	28	-3
23	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	15	20	-5	22	24	-2
24	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	35	29	6	40	43	-3
25	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	34	19	15	15	20	-5
26	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	25	24	1	12	48	-36
27	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	21	30	-9	20	22	-2
28	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	12	10	2	37	45	-8
29	ΑΙΤΩΛΟ- ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	40	47	-7	41	49	-8
30	ΑΧΑΪΑΣ	28	46	-18	28	36	-8
31	ΗΛΕΙΑΣ	49	41	8	34	29	5
32	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	1	1	0	1	11	-10
33	ΕΥΒΟΙΑΣ	22	35	-13	8	38	-30
34	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	43	50	-7	51	50	1
35	ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	9	31	-22	30	39	-9
36	ΦΩΚΙΔΑΣ	33	42	-9	21	37	-16
37	ΑΤΤΙΚΗΣ	7	3	4	7	16	-9

(συνεχίζεται)

38	ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	29	14	15	27	18	9
39	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	24	15	9	32	47	-15
40	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	8	7	1	4	6	-2
41	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	48	32	16	47	32	15
42	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	47	44	3	24	27	-3
43	ΛΕΣΒΟΥ	10	11	-1	49	33	16
44	ΣΑΜΟΥ	19	18	1	36	17	19
45	ΧΙΟΥ	31	22	9	48	23	25
46	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	2	4	-2	2	3	-1
47	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	6	5	1	14	9	5
48	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	20	9	11	17	5	12
49	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	5	2	3	10	2	8
50	ΡΕΘΥΜΝΟΥ	13	8	5	16	4	12
51	ΧΑΝΙΩΝ	14	6	8	13	1	12

Θ ΑΕΓΠ/Ρ=Θέση σύμφωνα με το ΑΕΠ/Ρ

Θ HDI =Θέση σύμφωνα με το HDI

Από τα στοιχεία του Πίνακα (6) μπορούμε να καταλήξουμε στα εξής συμπεράσματα

- το έτος 1999 σε 27 από τους 51 Νομούς της Ελλάδας και σε 23 από τους 51 Νομούς αντίστοιχα για το έτος 1991 εμφανίζεται θετική διαφορά των κατατάξεων, πράγμα που σημαίνει ότι στους Νομούς αυτούς ο δείκτης HDI δίνει υψηλότερη κατάταξη σε σχέση με την αντίστοιχη κατάταξη που στηρίζεται στο ΑΕΠ/Ρ.
- η μεγαλύτερη αρνητική διαφορά για το έτος 1999 εμφανίζεται στο Νομό Φθιώτιδας (-22). Δηλαδή, έχοντας ως βάση κατάταξης το ΑΕΠ/Ρ, παρατηρούμε ότι ο Νομός Φθιώτιδας βρίσκεται στην ένατη υψηλότερη θέση, ενώ με βάση τον δείκτη κατάταξης HDI βρίσκεται στην τριακοστή πρώτη θέση.

3.2 Ειδική Οικονομική Εφαρμογή

Βασιζόμενοι στα αποτελέσματα του υπολογισμού του δείκτη HDI για τα δύο έτη 1991 και 1999 στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με μερικές μεταβλητές, που αποτελούν τμήματα κοινωνικοοικονομικών διαρθρώσεων και συνδέονται με την ανθρώπινη και την οικονομική ανάπτυξη σε επίπεδο Νομού.

Τα σχετικά στατιστικά στοιχεία, που χρησιμοποιούνται στο εδάφιο αυτό, αναφέρονται στις δύο χρονικές περιόδους (1991 και 1999), για τις οποίες

έχουμε υπολογίσει το δείκτη HDI και αφορούν στους Νομούς της χώρας. Δηλαδή, οι εκτιμήσεις των συναρτήσεων θα υπολογιστούν με τη χρησιμοποίηση αναλυτικών στατιστικών δεδομένων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας (ΕΣΥΕ) σε επίπεδο Νομού, για συγκεκριμένη χρονική περίοδο (διαστρωματική ανάλυση).

Επειδή αναλύουμε τη διαδικασία της ανθρώπινης ανάπτυξης σε περιφερειακό επίπεδο, θα προσπαθήσουμε να συνδέσουμε συναρτησιακά τον δείκτη HDI με μεταβλητές που δίνουν οικονομική, κοινωνική και δημογραφική διάσταση, δηλαδή με μεταβλητές που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής.

Φυσικά, η οικονομική μεγέθυνση είναι αναγκαία για την ανθρώπινη ανάπτυξη, όμως από μόνη της δεν είναι αρκετή. Τα οφέλη της οικονομικής μεγέθυνσης, σύμφωνα με τον Sen (1998), θα πρέπει να προσανατολίζονται στην καλύτερευση της ποιότητας ζωής. Έτσι, η οικονομική μεγέθυνση θα πρέπει να αντικατοπτρίζεται στην ύπαρξη χαμηλής ανεργίας, καλύτερης εκπαίδευσης και άλλων παραγόντων που ανεβάζουν το επίπεδο ζωής.

Ειδικότερα για τη συγκεκριμένη εφαρμογή θα χρησιμοποιήσουμε στην εξειδίκευση του υποδείγματος μας, ως ανεξάρτητη μεταβλητή, την ανεργία σε επίπεδο Νομού. Δεν επιλέγουμε εδώ τη μεταβλητή της εκπαίδευσης, για να μην έχουμε πρόβλημα ενδογενετικότητας, αφού ως γνωστόν μία συνιστώσα της εξαρτημένης μεταβλητής (HDI) είναι η εκπαίδευση. Στις ανεξάρτητες μεταβλητές του υποδείγματος έχουν περιληφθεί οι αποταμιεύσεις ανά κάτοικο, όπως και η φυσική αύξηση του πληθυσμού (δημογραφικός παράγοντας).

Το προς εκτίμηση υπόδειγμα έχει την ακόλουθη μορφή

$$HDI_i = \beta_0 + \beta_1 ANEP_i + \beta_2 ΑΠΟΤ_i + \beta_3 ΦΑΠ_i + u_i \quad (3)$$

όπου

$$i = (1, 2, \dots, 51)$$

HDI_i = δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης

$ANEP_i$ = ποσοστό ανεργίας στο Νομό i

$ΑΠΟΤ_i$ = κατά κεφαλή αποταμιεύσεις στο Νομό i

$ΦΑΠ_i$ = φυσική αύξηση του πληθυσμού στο Νομό i

u_i = διαταρακτικός όρος

Σημειώνουμε, ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές εκφράστηκαν μέσω του ίδιου μηχανισμού παραγωγής της μεταβλητής HDI. Δηλαδή, για κάθε μεταβλητή χρησιμοποιήθηκε ο τύπος

$$H_{ij} = \frac{X_{ij} - \min(X_{ij})}{\max(X_{ij}) - \min(X_{ij})} \quad (4)$$

Έτσι, οι μεταβλητές ANEP_i, ΑΠΟΤ_i και ΦΑΠ_i έχουν προκύψει με βάση τον τύπο (4), όπου X_{ij} είναι οι αρχικές τους τιμές, όπως αυτές δίνονται από την ΕΣΥΕ.

Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων του υποδείγματος παρουσιάζονται στον Πίνακα (7).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Αποτελέσματα των εκτιμήσεων της συνάρτησης (3)

		α	β_2	β_3	
1991	.8205 (105.1)	- .01245 (2.1)	.02651 (2.6)	.02355 (2.5)	.32
1999	.84044 (132.2)	- .01223 (1.99)	.04336 (4.3)	.01905 (2.2)	.37

Σημείωση: Οι εντός παρενθέσεων αριθμοί είναι οι απόλυτες τιμές της t - στατιστικής

Η συνάρτηση (3) εκτιμήθηκε με τη χρησιμοποίηση διαστρωματικών δεδομένων και επειδή εδώ έχουμε πρόβλημα ετεροσκεδαστικότητας, οι εκτιμημένες διακυμάνσεις των ελαχίστων τετραγώνων των εκτιμήσεων των παραμέτρων είναι μεροληπτικές και ασυνεπείς. Προκειμένου λοιπόν να έχουμε συνεπείς εκτιμήσεις των διακυμάνσεων, χρησιμοποιούμε τη μέθοδο του White (1980). Από τα στοιχεία του Πίνακα (7) παρατηρούμε, ότι όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές που περιλαμβάνονται στο υπόδειγμα έχουν τα προσδοκώμενα πρόσημα και είναι στατιστικά σημαντικές. Παρατηρούμε επίσης, ότι η ανεργία μειώνει την τιμή του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης, ενώ είναι θετική η συμβολή των αποταμιεύσεων και της φυσικής αύξησης του πληθυσμού.

Ακόμη, επειδή το ενδιαφέρον μας δεν περιορίζεται μόνο στην εκτίμηση μιάς συνάρτησης, αλλά επεκτείνεται και στις ελαστικότητες προχωρήσαμε στον υπολογισμό τους. Η ελαστικότητα του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης ως

προς την ανεργία, στο μέσο του δείγματος, που υπολογίσθηκε από το εκτιμημένο υπόδειγμα για τα έτη 1991 και 1999, είναι -0.13220 και -0.25095 αντίστοιχα. Συνεπώς, παρατηρούμε ότι μία αύξηση της τιμής της ανεργίας κατά 1% θα προκαλέσει *ceteris paribus* μείωση του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης κατά 0.1322% και κατά 0.25095% το έτος 1991 και το έτος 1999 αντίστοιχα.

Η ελαστικότητα ως προς τις αποταμιεύσεις για το έτος 1991 είναι 0.00874 και για το έτος 1999 είναι 0.012122. Τέλος, η ελαστικότητα ως προς τη φυσική αύξηση του πληθυσμού είναι 0.01309 για το έτος 1991, ενώ η τιμή της για το έτος 1999 βρέθηκε σχετικά μικρή (0.00929).

Έτσι, μια αύξηση της μεταβλητής που παριστάνει την φυσική αύξηση του πληθυσμού κατά 10% το έτος 1991 θα οδηγούσε *ceteris paribus* σε μία αντίστοιχη αύξηση του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης κατά 0.1309%, ενώ το έτος 1999 κατά 0.0929%.

Οι πληροφορίες που μας δίνουν οι υπολογισμοί των ελαστικοτήτων στο μέσο του δείγματος δεν είναι επαρκείς. Προκειμένου λοιπόν να εξετάσουμε τις ενδο-νομαρχιακές διαφορές, υπολογίσαμε τις ελαστικότητες ξεχωριστά για κάθε Νομό. Όταν έγιναν αυτοί οι υπολογισμοί παρατηρήσαμε, ότι οι ελαστικότητες που προέκυψαν εμφάνιζαν μεταξύ τους αρκετές διαφορές. Για το λόγο αυτό αποφασίσθηκε η σύγκριση των ελαστικοτήτων μεταξύ των δύο χρονικών περιόδων. Εξετάζοντας λοιπόν τα αποτελέσματα αυτών των συγκρίσεων καταλήγουμε στα εξής

- εκτός από εννέα Νομούς, δηλαδή τους Νομούς Δράμας, Κιλκίς, Κοζάνης, Βοιωτίας, Ευβοίας, Φωκίδας, Αττικής, Κορινθίας και Χίου, σε όλους τους υπόλοιπους Νομούς η ελαστικότητα του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) ως προς την ανεργία αυξήθηκε το έτος 1999 σε σχέση με το έτος 1991.
- Η ελαστικότητα του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) ως προς την ανεργία το έτος 1999 στο Νομό Λάρισας εξαπλασιάστηκε σε σχέση με το έτος 1991, ενώ πενταπλασιάστηκε στο Νομό Κέρκυρας.
- Η ελαστικότητα του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) ως προς την φυσική αύξηση του πληθυσμού αυξήθηκε το έτος 1999 σε σύγκριση με το έτος 1991 μόνο σε πέντε Νομούς: τους Νομούς Φωκίδας, Κεφαλληνίας, Λέσβου, Γρεβενών και Δράμας.

- Η ελαστικότητα του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) ως προς τις καταθέσεις εμφανίζει τη μεγαλύτερη αύξηση το έτος 1999 σε σύγκριση με το έτος 1991 σε δύο Νομούς: τους Νομούς Χαλκιδικής και Ρεθύμνου. Τέλος, βλέπουμε ότι σε δώδεκα Νομούς, τους Νομούς Έβρου, Ημαθίας, Κιλκίς, Πέλλας, Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης, Τρικάλων, Ηλείας, Βοιωτίας, Φωκίδας και Κορινθίας η ελαστικότητα το έτος 1999 ήταν μικρότερη σε σχέση με το έτος 1991.

Στη συνέχεια θελήσαμε να εξετάσουμε τη σχέση που υφίσταται ανάμεσα στο δείκτη HDI και το κατά κεφαλή ΑΕΠ στους Νομούς της χώρας μας.

Πριν όμως προχωρήσουμε στη διερεύνηση αυτή, είχαμε επισημάνει από τη διεθνή εμπειρία, όσον αφορά στις κατατάξεις των χωρών με βάση το ΑΕΠ/Ρ και το δείκτη HDI, ότι στην περίπτωση αυτή εμφανίζεται ιδιαίτερη δυσκολία που απαιτεί μεγαλύτερη επεξεργασία, γιατί ενώ διαφαίνεται η ύπαρξη κάποιας σύνδεσης μεταξύ των κατατάξεων αυτών, παράλληλα υπάρχουν και αποκλίσεις, οι οποίες χρειάζονται ειδική ερμηνεία.

Για παράδειγμα αναφέρεται ότι το Βιετνάμ με την Ακτή του Ελεφαντοστού έχουν σχεδόν το ίδιο επίπεδο ΑΕΠ/Ρ (1689\$ και 1598\$ αντίστοιχα), όμως το Βιετνάμ εμφανίζει τιμή στο δείκτη HDI ίση με 0.671, ενώ η Ακτή του Ελεφαντοστού 0.42. Η διαφορά αυτή οφείλεται στις δύο άλλες συνιστώσες του δείκτη HDI. Η προσδοκώμενη ζωή στο Βιετνάμ είναι 67.8 έτη, δηλαδή κατά 20 περίπου χρόνια υψηλότερη εκείνης της Ακτής του Ελεφαντοστού. Επίσης, μεταξύ των χωρών αυτών υπάρχει διαφορά και ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης. Στο Βιετνάμ το 93% του πληθυσμού είναι εγγράμματοι, ενώ στην Ακτή του Ελεφαντοστού εγγράμματος είναι μόνον ένας στους τέσσερις κατοίκους.

Υφίσταται και η αντίστροφη εικόνα. Υπάρχουν χώρες που έχουν την ίδια τιμή Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), αλλά διαφέρουν ως προς το ΑΕΠ/Ρ.

Για παράδειγμα αναφέρεται, ότι η Εσθονία, τα Αραβικά Εμιράτα και η Πολωνία έχουν περίπου την ίδια τιμή δείκτη HDI (0.801, 0.81 και 0.814 αντίστοιχα), όμως το κατά κεφαλή ΑΕΠ της Εσθονίας και της Πολωνίας είναι 7.600\$, ενώ των Αραβικών Εμιράτων είναι 17.719\$.

Προκειμένου λοιπόν να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ των δύο αυτών μεγεθών για την Ελλάδα εκτιμήθηκε η συνάρτηση:

$$\log (\text{HDI})_i = \log a_0 + a_1 \log (\text{ΑΕΠ/Ρ})_i + u_i \quad (5)$$

όπου $i = 1, \dots, 51$

Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων, όπως εμφανίζονται στον πιο κάτω Πίνακα 8, δείχνουν ότι η τιμή της παραμέτρου του κατά κεφαλή ΑΕΠ είναι στατιστικά διάφορη του μηδενός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Αποτελέσματα εκτίμησης της $\text{HDI} = f(\text{ΑΕΠ} / \text{Ρ})$

ΕΤΟΣ	$\log \hat{a}_0$	$\hat{a}_1$	$\bar{R}^2$
1991	-1.3696 (7.0)	.0837 (6.1)	.49
1999	-1.2100 (8.9)	.07019 (7.7)	.50

Σημείωση: Οι εντός παρενθέσεων αριθμοί είναι οι απόλυτες τιμές της t - στατιστικής

Δεδομένου ότι οι εκτιμημένες συναρτήσεις (5) είναι λογαριθμικές, έπεται ότι οι παράμετροι της ανεξάρτητης μεταβλητής του Πίνακα (8) παριστάνουν ελαστικότητες. Από μία απλή επισκόπηση του Πίνακα (8) παρατηρείται, ότι μία αύξηση της τιμής του ΑΕΠ/Ρ κατά 1% θα προκαλέσει αύξηση του δείκτη HDI κατά 0.837% και κατά 0.07019% για το έτος 1991 και για το έτος 1999 αντίστοιχα.

Καταλήγουμε λοιπόν κατ' αρχήν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει σχέση μεταξύ του δείκτη HDI και του ΑΕΠ/Ρ, αν όμως παρατηρήσουμε πιο προσεκτικά τις τιμές των μεταβλητών ΑΕΠ/Ρ και HDI κατά Νομό, για τις δυο ίδιες χρονικές περιόδους, τότε θα δούμε ότι υπάρχουν Νομοί με το ίδιο περίπου επίπεδο ΑΕΠ/Ρ, που όμως εμφανίζουν διαφορετικές τιμές του δείκτη HDI.

Επίσης, υπάρχουν και Νομοί με διαφορετικά επίπεδα ΑΕΠ/Ρ, οι οποίοι εμφανίζουν περίπου ίδια τιμή στο δείκτη HDI - βλέπε Πίνακα 9.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Εκτιμήσεις ΑΕΠ / Ρ και δείκτη HDI για τους Νομούς της Ελλάδας
για τα έτη 1991 και 1999

Α/Α	ΝΟΜΟΙ	ΑΕΠ/Ρ 1991			
1	ΔΡΑΜΑΣ	1253922	0.828000	2531346	0.843000
2	ΕΒΡΟΥ	1165431	0.818000	3489083	0.857000
3	ΚΑΒΑΛΑΣ	1781251	0.849000	3086413	0.838000
4	ΞΑΝΘΗΣ	1323205	0.813000	3148698	0.848000
5	ΡΟΔΟΠΗΣ	1109090	0.798000	2479831	0.824000
6	ΗΜΑΘΙΑΣ	1650911	0.845000	3006615	0.862000
7	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1688462	0.848000	4408656	0.868000
8	ΚΙΛΚΙΣ	1532933	0.841000	3753828	0.852000
9	ΠΕΛΛΑΣ	1447251	0.840000	2638698	0.856000
10	ΠΙΕΡΙΑΣ	1379700	0.835000	2588162	0.857000
11	ΣΕΡΡΩΝ	1204499	0.824000	2447581	0.835000
12	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	1464550	0.847000	3507070	0.867000
13	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	1195783	0.826000	2670207	0.856000
14	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	1535413	0.846000	3363765	0.854000
15	ΚΟΖΑΝΗΣ	1776590	0.853000	4182293	0.861000
16	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	1843135	0.855000	3191569	0.840000
17	ΑΡΤΑΣ	1196316	0.814000	2055898	0.820000
18	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	1173953	0.819000	2154742	0.825000
19	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	1259954	0.829000	2757274	0.835000
20	ΠΡΕΒΕΖΑΣ	1438039	0.834000	2561775	0.842000
21	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	1418756	0.815000	2776655	0.845000
22	ΛΑΡΙΣΑΣ	1451568	0.832000	3462919	0.848000
23	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1470453	0.835000	3546461	0.858000
24	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	1235067	0.815000	2832544	0.852000
25	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	1580706	0.841000	2888470	0.959000
26	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	1605138	0.811000	3202519	0.856000
27	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	1482154	0.837000	3411054	0.852000
28	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	1301173	0.814000	3739460	0.870000
29	ΑΙΤΩΛΟ- ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	1205227	0.806000	2614643	0.830000

(συνεχίζεται)

30	ΑΧΑΪΑΣ	1438754	0.824000	3142773	0.832000
31	ΗΛΕΙΑΣ	1349492	0.830000	2350901	0.837000
32	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	2373387	0.849000	7553618	0.903000
33	ΕΥΒΟΙΑΣ	1712366	0.819000	3369059	0.846000
34	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	1065104	0.798000	2559929	0.823000
35	ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	1427255	0.819000	3808338	0.851000
36	ΦΩΚΙΔΑΣ	1476154	0.824000	2902382	0.837000
37	ΑΤΤΙΚΗΣ	1741807	0.844000	4066513	0.813000
38	ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	1438813	0.842000	3126862	0.866000
39	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	1397251	0.813000	3221601	0.865000
40	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1816599	0.855000	3980534	0.881000
41	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	1158618	0.827000	2398274	0.851000
42	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1464491	0.833000	2404050	0.835000
43	ΛΕΣΒΟΥ	1110462	0.826000	3799666	0.869000
44	ΣΑΜΟΥ	1311633	0.843000	3429370	0.861000
45	ΧΙΟΥ	1115703	0.835000	3040324	0.857000
46	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	1912298	0.857000	4544194	0.885000
47	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	1600532	0.850000	4108778	0.883000
48	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1548186	0.857000	3428950	0.871000
49	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	1653015	0.860000	4137299	0.894000
50	ΡΕΘΥΜΝΟΥ	1572833	0.857000	3721505	0.871000
51	ΧΑΝΙΩΝ	1600672	0.862000	3659501	0.881000

Απ' όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω προκύπτει ότι είναι πολύ σημαντικό από την άποψη της άσκησης περιφερειακής πολιτικής της χώρας μας να εξετασθεί αναλυτικότερα η σχέση του ΑΕΠ/Ρ και του δείκτη ΗΔΙ και στη συνέχεια να διαμορφωθούν οι πολιτικές προώθησης της ανθρώπινης ανάπτυξης.

Τέλος, αξίζει να δούμε από τη διάσταση του ΑΕΠ/Ρ, πώς μπορούν να ταξινομηθούν οι Νομοί της χώρας μας. Για το σκοπό αυτό θεωρούμε τους Νομούς που βρίσκονται στο διάστημα $(\mu+\sigma, \mu+2\sigma)$ - όπου μ και σ είναι ο μέσος και η τυπική απόκλιση αντίστοιχα - ως τους πιο αναπτυγμένους, αυτούς που βρίσκονται στο διάστημα $(\mu-\sigma, \mu+\sigma)$ ως αναπτυγμένους και ως λιγότερο αναπτυγμένους εκείνους που βρίσκονται στο διάστημα $(\mu-2\sigma, \mu-\sigma)$.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Εκτιμήσεις ΑΕΠ / Ρ για τους Νομούς της Ελλάδας
για τα έτη 1991 και 1999

A/A	NOMOI	ΑΕΠ/Ρ	A/A	NOMOI	ΑΕΠ/Ρ
1	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	2373387	1	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	7553618
2	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	1912298	2	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	4544194
3	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	1843135	3	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	4408656
4	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1816599	4	ΚΟΖΑΝΗΣ	4182293
5	ΚΑΒΑΛΑΣ	1781251	5	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	4137299
6	ΚΟΖΑΝΗΣ	1776590	6	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	4108778
7	ΑΤΤΙΚΗΣ	1741807	7	ΑΤΤΙΚΗΣ	4066513
8	ΕΥΒΟΙΑΣ	1712366	8	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	3980534
9	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1688462	9	ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	3808338
10	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	1653015	10	ΛΕΣΒΟΥ	3799666
11	ΗΜΑΘΙΑΣ	1650911	11	ΚΙΑΚΙΣ	3753828
12	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	1605138	12	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	3739460
13	ΧΑΝΙΩΝ	1600672	13	ΡΕΘΥΜΝΟΥ	3721505
14	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	1600532	14	ΧΑΝΙΩΝ	3659501
15	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	1580706	15	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	3546461
16	ΡΕΘΥΜΝΟΥ	1572833	16	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	3507070
17	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1548186	17	ΕΒΡΟΥ	3489083
18	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	1535413	18	ΛΑΡΙΣΑΣ	3462919
19	ΚΙΑΚΙΣ	1532933	19	ΣΑΜΟΥ	3429370
20	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	1482154	20	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	3428950
21	ΦΩΚΙΔΑΣ	1476154	21	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	3411054
22	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1470453	22	ΕΥΒΟΙΑΣ	3369059
23	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	1464550	23	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	3363765
24	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1464491	24	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	3221601
25	ΛΑΡΙΣΑΣ	1451568	25	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	3202519
26	ΠΕΛΛΑΣ	1447251	26	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	3191569
27	ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	1438813	27	ΞΑΝΘΗΣ	3148698
28	ΑΧΑΪΑΣ	1438754	28	ΑΧΑΪΑΣ	3142773
29	ΠΡΕΒΕΖΑΣ	1438039	29	ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	3126862
30	ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	1427255	30	ΚΑΒΑΛΑΣ	3086413

(συνεχίζεται)

31	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	1418756	31	ΧΙΟΥ	3040324
32	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	1397251	32	ΗΜΑΘΙΑΣ	3006615
33	ΠΙΕΡΙΑΣ	1379700	33	ΦΩΚΙΔΑΣ	2902382
34	ΗΛΕΙΑΣ	1349492	34	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	2888470
35	ΞΑΝΘΗΣ	1323205	35	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	2832544
36	ΣΑΜΟΥ	1311633	36	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	2776655
37	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	1301173	37	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	2757274
38	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	1259954	38	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	2670207
39	ΔΡΑΜΑΣ	1253922	39	ΠΕΛΛΑΣ	2638698
40	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	1235067	40	ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	2614643
41	ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	1205227	41	ΠΙΕΡΙΑΣ	2588162
42	ΣΕΡΡΩΝ	1204499	42	ΠΡΕΒΕΖΑΣ	2561775
43	ΑΡΤΑΣ	1196316	43	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	2559929
44	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	1195783	44	ΔΡΑΜΑΣ	2531346
45	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	1173953	45	ΡΟΔΟΠΗΣ	2479831
46	ΕΒΡΟΥ	1165431	46	ΣΕΡΡΩΝ	2447581
47	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	1158618	47	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	2404050
48	ΧΙΟΥ	1115703	48	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	2398274
49	ΛΕΣΒΟΥ	1110462	49	ΗΛΕΙΑΣ	2350901
50	ΡΟΔΟΠΗΣ	1109090	50	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	2154742
51	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	1065104	51	ΑΡΤΑΣ	2055898

Έχοντας ως βάση αυτά τα διαστήματα κατασκευάζουμε για τα έτη 1990 και 1991 τον Πίνακα 10, από τα στοιχεία του οποίου συμπεραίνουμε τα εξής

- Για το έτος 1991 έχουμε οκτώ Νομούς της χώρας μας, τους οποίους χαρακτηρίζουμε ως τους πιο αναπτυγμένους: είναι οι Νομοί Βοιωτίας, Δωδεκανήσου, Φλώρινας, Κορινθίας, Καβάλας, Κοζάνης, Αττικής και Ευβοίας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρατήρηση ότι η Βοιωτία, η οποία είναι πρώτη με βάση το ΑΕΠ/Ρ, κατέχει την ενδέκατη θέση με βάση το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI).
- Για το έτος 1991 έχουμε τριάντα δυο Νομούς, οι οποίοι είναι αναπτυγμένοι και έντεκα, οι οποίοι είναι λιγότερο αναπτυγμένοι: είναι οι Νομοί Αιτωλοακαρνανίας, Σερρών, Άρτας, Γρεβενών, Θεσπρωτίας, Έβρου, Λακωνίας, Χίου, Λέσβου, Ροδόπης και Ευρυτανίας.
- Για το 1999 η εικόνα αλλάζει, αφού μόνο τέσσερις Νομοί, οι Νομοί Βοιωτίας, Δωδεκανήσου, Θεσσαλονίκης και Κοζάνης, βρίσκονται στο

πρώτο σύνολο των πιο αναπτυγμένων Νομών με βάση το ΑΕΠ/Ρ. Από τους τέσσερις αυτούς Νομούς μόνο δύο εμφανίζουν καλή διάταξη σύμφωνα με το δείκτη HDI. Η Βοιωτία βρίσκεται στην πρώτη θέση και τα Δωδεκάνησα βρίσκονται στη τέταρτη θέση, ενώ η Θεσσαλονίκη και η Κοζάνη βρίσκονται στη δωδέκατη και δέκατη έβδομη θέση αντίστοιχα. Αν προχωρήσουμε περαιτέρω και συγκρίνουμε τις κατατάξεις των Νομών αυτών συγχρόνως και με τις δύο μεταβλητές, τότε βλέπουμε ότι εκτός του Νομού της Βοιωτίας, στις τρεις άλλες περιπτώσεις η διαφορά των διατάξεων είναι αρνητική και αυτό σημαίνει, ότι η διάταξη με βάση το ΑΕΠ/Ρ είναι υψηλότερη εκείνης που βασίζεται στο δείκτη HDI. Αυτή η σύγκριση των διατάξεων των Νομών με τους δύο αυτούς δείκτες, ΑΕΠ/Ρ και HDI, οπωσδήποτε μας δίνει μία διάσταση της σχέσης που υπάρχει μεταξύ πλούτου από τη μία μεριά και ανθρώπινης ανάπτυξης από την άλλη. Όταν η τιμή της διαφοράς των διατάξεων είναι αρνητική, όπως συμβαίνει σ' αυτή την περίπτωση, αυτό σημαίνει ότι οι οικονομικοί πόροι των διαφόρων Νομών δεν κατευθύνονται παράλληλα και προς την ανθρωπιστική ανάπτυξη.

- Το έτος 1991 οι αναπτυγμένοι Νομοί ήταν τριάντα δύο από το σύνολο των Νομών, ενώ το έτος 1999 οι αναπτυγμένοι Νομοί έγιναν σαράντα δύο.
- Τέλος, μειώθηκε ο αριθμός των λιγότερο αναπτυγμένων Νομών από έντεκα που ήταν το έτος 1991 σε πέντε (Νομοί Μεσσηνίας, Λακωνίας, Ηλείας, Θεσπρωτίας και Άρτας), το έτος 1999.

4. Φυσικό κεφάλαιο, ορυκτός πλούτος και συντελεστής "γνήσιας αποταμίευσης": Η περίπτωση της Ελλάδας

Η ύπαρξη θετικής συσχέτισης ανάμεσα στη δραστηριότητα της εξόρυξης (mining) και την οικονομική ανάπτυξη στηρίζεται στη συνάρτηση παραγωγής, αφού η συνάρτηση παραγωγής είναι εκείνη που μας δίνει τη συναρτησιακή σχέση μέσω της οποίας παρατηρούμε την ποσότητα του προϊόντος που παράγεται σε επίπεδο χώρας, με τη χρήση των διαφόρων εισροών, όπως είναι η εργασία, η ενέργεια, το κεφάλαιο και οι πρώτες ύλες.

Σε πολλές εμπειρικές μελέτες και εκτιμήσεις των συναρτήσεων παραγωγής σε επίπεδο χώρας έχει αποδειχθεί ότι, στην περίπτωση που θεωρούμε ότι διατηρούνται σταθερές οι άλλες εισροές, όσο μεγαλύτερο είναι το κεφάλαιο μιάς χώρας, τόσο μεγαλύτερο είναι το προϊόν και επομένως και το κατά κεφαλή εισόδημα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση της

εισροής του κεφαλαίου και ειδικότερα του φυσικού κεφαλαίου. Ο ορυκτός πλούτος μίας χώρας, με τη μορφή των διαθέσιμων αποθεμάτων της, μπορεί να θεωρηθεί ως μία συνιστώσα του φυσικού κεφαλαίου της.

Εδώ, προβάλλει το κρίσιμο ερώτημα: ο ορυκτός πλούτος μίας χώρας συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και στην ευημερία της;

Προκειμένου όμως να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό πρέπει προηγουμένως να δοθούν απαντήσεις στα εξής ερωτήματα

- Ποιες χώρες θεωρούνται ως "οικονομίες μεταλλευμάτων";
- Ποιο είναι το επίπεδο της οικονομικής τους ανάπτυξης;
- Ποια είναι η διαχρονική τους οικονομική επίδοση;

Υπάρχει μεγάλη δυσκολία προκειμένου να δοθούν ακριβείς απαντήσεις στα τρία αυτά ερωτήματα, αφού στη διεθνή βιβλιογραφία οι οικονομίες των μεταλλευμάτων δεν καθορίζονται με έναν ενιαίο ορισμό.

Η μεταβλητή, η οποία δείχνει αν μία χώρα εξαρτάται από τα μεταλλεύματά της, εκφράζεται ως ο λόγος των εξαγωγών των μη καύσιμων ορυκτών της χώρας προς το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν. Η μεταβλητή αυτή μπορεί να διευρυνθεί αν προστεθούν και οι εξαγωγές των καύσιμων ορυκτών.

Σύμφωνα με τους Sachs και Warner (1997), η μεταβλητή αυτή έχει καταστεί ένας σταθερός τρόπος έκφρασης της εξάρτησης μίας οικονομίας από τον ορυκτό πλούτο, αφού "συλλαμβάνει" τη σημαντικότητα των πόρων αυτών στις εξαγωγές, αλλά συγχρόνως δείχνει και τη σημασία του ρόλου των εξαγωγών για την οικονομία.

Ένας εναλλακτικός ορισμός για την οικονομία των χωρών εκείνων που εξαρτώνται από τον ορυκτό πλούτο τους δίνεται από τον Auty (1999), σύμφωνα με τον οποίο έχουμε οικονομία αυτής της μορφής, στην περίπτωση εκείνη που οι εξαγωγές του ορυκτού πλούτου (μεταλλεύματα, μέταλλα και καύσιμα ορυκτά) αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό ποσοστό του συνόλου των εξαγωγών μίας χώρας.

Στο σημείο αυτό προκύπτει η αναγκαιότητα ύπαρξης ενός κατωφλίου ως προς την τιμή της μεταβλητής που καθορίζεται από τον Auty προκειμένου να θεωρηθεί η οικονομία μίας χώρας ως εξαρτημένη από τον ορυκτό της πλούτο. Στον επόμενο Πίνακα 11 εμφανίζεται η διάταξη πενήντα χωρών, έχοντας ως βάση τη μεταβλητή του Auty.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Συμβολή του ορυκτού πλούτου διαφόρων χωρών στη δομή των εξαγωγών, το έτος 1999 (ποσοστό % στις εξαγωγές)

ΧΩΡΑ	Μεταλλεύματα και Μέταλλα	Καύσιμα	Σύνολο
Νιγηρία	0	99	99
Αλγερία	0	96	96
Λιβύη	0	95	95
Υεμένη	0	93	93
Σαουδική Αραβία	1	85	86
Βενεζουέλα	4	81	85
Κουβέιτ	0	79	79
Ομάν	1	77	78
Γουινέα	71	0	71
Αζερμπαϊτζάν	1	69	70
Συρία	1	68	69
Νίγηρας	67	0	67
Ζάμπια	66	-	66
Καζακστάν	22	42	64
Μογγολία	60	-	60
Νορβηγία	7	50	57
Τρίνιταντ και Τομπάγκο	0	54	54
Ρωσία	11	41	52
Περού	40	5	45
Χιλή	43	0	43
Κολομβία	1	40	41
Αίγυπτος	4	37	41
Κονγκό	40	-	40
Μαυριτανία	40	-	40
Αυστραλία	17	19	36
Παπούα Νέα Γουινέα	35	0	35
Τατζικιστάν	35	-	35
Ισημερινός	0	33	33
Νότια Αφρική	21	10	31

(συνεχίζεται)

Βολιβία	23	6	29
Ινδονησία	5	23	28
Ιορδανία	27	0	27
Σενεγάλη	10	17	27
Τόγκο	27	0	27
Αρμενία	13	9	22
Βουλγαρία	11	8	19
Κιργιστάν	6	12	18
Ελλάδα	7	10	17
Λιθουανία	2	15	17
Μαρόκο	15	2	17
Αργεντινή	4	12	16
Αλβανία	13	1	14
Καναδάς	4	9	13
Γκάνα	8	5	13
Ζιμπάμπουε	11	2	13
Βραζιλία	10	1	11
Κένυα	3	8	11
Παναμάς	2	9	11
Λευκορωσία	1	9	10
Κροατία	2	8	10

Πηγές: World Bank, World Development Indicators 2001 (Washington, D.C., World Bank, 2001), UNCTAD, Handbook of World Mineral Trade Statistics 1994-1999 (New York and Geneva, UNCTAD, 2001).

Εξετάζοντας τα στοιχεία του εν λόγω Πίνακα, ειδικότερα για την περίπτωση που θα θέσουμε αυθαίρετα ένα κατώφλι της τάξης του 15%, δηλαδή, όταν το ποσοστό του ορυκτού πλούτου (μεταλλεύματα, μέταλλα και καύσιμα ορυκτά) αντιπροσωπεύει το 15% και άνω των εξαγωγών, τότε παρατηρούμε ότι μόνον εννέα χώρες δεν καταφέρνουν να το ξεπεράσουν.

Το πιο σημαντικό συμπέρασμα όμως, που προκύπτει από τη μελέτη των στοιχείων του Πίνακα 11, είναι ότι **η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία περιλαμβάνεται ανάμεσα σ' εκείνες τις χώρες του κόσμου που υπερβαίνουν το κατώφλι του 15% και αυτό δείχνει την σημασία του ορυκτού πλούτου της χώρας μας για την οικονομία.**

Οι Πίνακες που ακολουθούν δείχνουν τη διαχρονική εξέλιξη της παραγωγής των ορυκτών (μεταλλευμάτων, μετάλλων, βιομηχανικών ορυκτών και

ορυκτών καυσίμων) από το έτος 1996 μέχρι το έτος 2003 - Πίνακας 12 -, όπως επίσης τη δυναμικότητα του βιομηχανικού ορυκτού πλούτου της χώρας μας το έτος 2002 - βλέπε Πίνακα 13.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Παραγωγή βιομηχανικών ορυκτών στην Ελλάδα (σε μετρικούς τόνους)

ΟΡΥΚΤΑ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ΜΕΤΑΛΛΑ							
Αλουμίνιο							
Βωξίτης	2451734	1876600	1823000	1882505	1965561	1931497	2052000
Αλουμίνα	601580	615700	625000	625590	667141	709000	700000
Πρωτογενές Αλουμίνιο	141295	132600	145900	170301	167507	162500	164000
Δευτερογενές Αλουμίνιο	3000	3000	3000	3000	3000	3000	2000
Χρωμίτης	11725	12000	12000	12000	-	-	-
Σίδηρος							
Σιδηρομεταλλεύματα	810000	700000	700000	600000	575000	575000	575000
Σιδηρομεταλλεύματα νικελιούχα	21600	18419	16985	16050	19535	20830	19500
Χυτοσίδηρος	950000	1016000	1109000	951000	1088000	1281000	1835000
Κράματα Σιδήρου	71204	70440	60020	59545	81662	65000	65000
Χάλυβες	17825	17600	15005	12964	17470	17675	17500
Μόλυβδος	11541	19300	18000	22001	18235	28619	29300
Μαγγάνιο							
Ορυκτά Μαγγανίου	13572	14667	12500	1343	393	107	116
Μαγγάνιο	4443	4350	4350	494	109	33	35
Νικέλιο	17801	17610	15005	13462	17126	16870	17000
Άργυρος (σε Kg)	16600	45000	45000	45771	37145	61500	74800
Κασσίτερος	100	150	200	-	-	-	-
Ψευδάργυρος	13602	17800	29100	19619	20336	20461	30000
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΟΡΥΚΤΑ							
Ασβέστος							
Αμίαντος	4862799	4038076	4000000	-	-	-	-
Αμίαντος σε Ίνες	80213	63294	70000	-	-	-	-

(συνεχίζεται)

Βαρύτης							
Βαρύτης ακατέργαστος	671	905	800	500	500	500	500
Βαρύτης τριμμένος	530	742	600	367	300	300	300
Τσιμέντο, Υδραυλικά κονιάματα (σε χιλ. τόνους)	14700	14982	15000	14000	14463	15500	15500
Μπεντονίτης							
Μπεντονίτης ακατέργαστος	973517	942555	950000	1049657	1148694	1150000	1150000
Μπεντονίτης ενεργοποιημένος	764578	572718	750000	186716	41367	26297	27000
Καολίνης							
Καολίνης ακατέργαστος	60453	60000	60000	64931	54226	55000	55000
Καολίνης κατεργασμένος	300	300	300	300	300	300	300
Άστριος	60000	65000	65000	78500	94700	126400	125000
Γύψος	546344	662640	600000	686416	801025	820000	800000
Μαγνησίτης							
Λευκόλιθος	682346	623050	650000	495144	442785	483296	500000
Δίπυρος Μαγνησία	57438	86260	70000	39965	33945	30113	32000
Καυστική Μαγνησία	120072	116775	125000	117817	109730	113355	115000
Χουντίτης	13000	19422	18000	18000	19451	18000	18000
Αζωτούχα ορυκτά	90400	82700	177600	119697	121200	57000	58000
Περλίτης							
Περλίτης ακατέργαστος	598640	695917	600000	777898	817825	850000	850000
Περλίτης κοσκινισμένος	417882	500714	500000	435431	503929	550000	550000
Πουζολάνη - Θηραϊκή γη	745790	766750	750000	934933	935450	950000	950000
Κίσσηρις	867450	841646	850000	885000	852000	860000	850000
Όλοι οι τύποι αλάτων	147239	150000	150000	176867	244709	250000	250000
Πυρίτιο	86600	95730	90000	126000	125000	125000	125000
Νάτριο							
Άνθρακικό Νάτριο	750	750	750	750	750	750	750
Θειικό Νάτριο	6000	6000	5000	5000	5000	5000	5000
Πετρώματα							
Δολομίτες	23000	90000	90000	90000	90000	90000	90000
Μάρμαρα (σε κυβ. μέτρα)	196669	200000	200000	178199	191130	200000	200000

(συνεχίζεται)

Χαλαζίτας	6350	7500	6500	6500	6500	6500	6500
Θειούχα ορυκτά	125000	69600	72500	72000	77600	72000	72000
Ζεόλιθοι	2000	3000	4000	3000	3000	3000	3000
ΟΡΥΚΤΑ ΚΑΥΣΙΜΑ							
Ανθρακες							
Λιγνίτες (σε χιλ. τόνους)	59738	56375	60400	61861	64026	66987	65000
Λιγνιτόπλινθοι	50000	50000	50000	34000	34000	34000	30000
Κώκ	15000	15000	14000	-	-	-	-
Αέρια καύσιμα							Προσοχή
Βιομηχανικά (σε εκ. κυβ. μέτρα)	15	15	15	15	15	15	15
Φυσικά	38	43	40	21	36	36	36
Φυσικά υγροποιημένα (σε χιλ. gallon barrels)	350	350	350	350	350	350	350
Πετρέλαιο							
Πετρέλαιο ακατέργαστο (σε χιλ. gallon barrels)	3738	3380	3400	3400	2093	1435	1500
Προϊόντα διύλισης πετρελαίου	125000	125000	125000	147621	174727	173000	173000

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Δομή της Ελληνικής Βιομηχανίας Ορυκτών το έτος 2002

Ορυκτά	Βιομηχανίες	Τοποθεσία	Ετήσια δυναμικότητα σε χιλ. μετρικούς τόνους
Αζωτούχες ενώσεις	Phosphoric Fertilizers S.A.	Νέα Καρβάλη	150
Αλουμίνα	Αλουμίνιο της Ελλάδας (Pechiney of France, 60%)	Βοιωτία (Αγ. Νικόλαος, Δίστομο)	750
Αλουμίνιο	Αλουμίνιο της Ελλάδας (Pechiney of France, 60%)	Βοιωτία	160
Άσβεστος	Ελληνικά Ορυχεία Ορυκτών (Hellenic Mineral Mining Co. S.A.)	Ορυχεία στην Κοζάνη	100
Βαρύτης	Ορυχεία Αργύρου και Βαρύτη (Silver and Baryte Ores Mining Co. S.A.) (Όμιλος Ηλιόπουλου-Κυριακόπουλου)	Μήλος	1

(συνεχίζεται)

Βωξίτης	Ορυχεία Αργύρου και Βαρύτη (Silver and Baryte Ores Mining Co. S.A.) (Ομίλος Ηλιόπουλου-Κυριακόπουλου)	Ορυχεία στη Φωκίδα και Ιτέα	2000
	Ορυχεία Βωξιτών Ελευσίνας (Eleusis Bauxites Mines S.A.)	Ορυχεία στη Δράμα, την Ιτέα και τη Φθιώτιδα - Φωκίδα	300
	Ορυχεία Βωξιτών Ελευσίνας (Eleusis Bauxites Mines S.A.)	Ορυχεία στην Αγ. Μαρίνα, Δράμα και Ιτέα	400
	Ελληνικοί Βωξίτες Διστόμου (Αλουμίνιο της Ελλάδας)	Ορυχεία στους Δελφούς - Δίστομο	500
Γύψος	Lava Mining and Quarrying Co. S.A.	Κρήτη	500
	Τσιμέντα Τιτάν	Κρήτη	280
Ελαφρόπετρα	Lava Mining and Quarrying Co. S.A. (Heracles General Cement Co.S.A.)	Νήσος Γυαλί	100
Ζεόλιθος	Ορυχεία Αργύρου και Βαρύτη (Silver and Baryte Ores Mining Co. S.A.) (Όμιλος Ηλιόπουλου-Κυριακόπουλου)	Ορυχεία στον Πεντάλοφο στη Ριτσώνα	100
Λιγνίτης	Ελληνικοί Λιγνίτες	Αλιβέρι στην Εύβοια	420
		Μεγαλόπολη στην Πελοπόννησο	7000
		Πτολεμαίδα κοντά στην Κοζάνη	28000
Μαγνησιούχα μεταλλεύματα	Ορυχεία Βωξιτών Ελευσίνας (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας)	Νευροκόπι, Δράμα	10
Μαγνησίτης	Viomagn-Fimisco Ltd. (Violignit S.A.,65% Alpha Ventures 35%)	Μαντούδι στην Εύβοια	250
	Grecian Magnesite S.A.	Γερακινή στη Χαλκιδική	200
Μάρμαρο (σε κυβ. μέτρα)	Μάρμαρα Αγ. Μαρίνας (Aghia Marina Marble Ltd.)	Παλλήνη	100000
	Χρ. Καραντάνης	Κόρινθος	60000
Μόλυβδος	TVX Hellas (TVX Gold Inc. Canada)	Ορυχεία στην Κασσάνδρα, στη Χαλκιδική	30
Μπεντονίτης	Mediterranean Bentonite Co. S.A., Italy	Ορυχεία στην Μήλο	20
	Mykobar Mining Co.S.A. (Silver and Baryte Ores Mining Co. S.A.)	Ορυχεία στις Αδάμες Μήλου	300
	Ορυχεία Αργύρου και Βαρύτη (Silver and Baryte Ores Mining Co. S.A.)	Ορυχεία στις Αδάμες Μήλου	200
	Ορυχεία Αργύρου και Βαρύτη (Silver and Baryte Ores Mining Co. S.A.) (Όμιλος Ηλιόπουλου-Κυριακόπουλου)	Ορυχεία στις Αδάμες Μήλου	600

(συνεχίζεται)

	Ορυχεία Αργυρού και Βαρύτη (Silver and Baryte Ores Mining Co., S.A.) (Όμιλος Ηλιόπουλου-Κυριακόπουλου)	Ορυχεία στην Μήλο	400	
Νικέλιο	General Mining and Metallurgical Co.	Αγ. Ιωάννης κοντά στη Λάρυμνα	500	
	S.A. (Larco) (IRO)	Ορυχεία στην Εύβοια	2500	
Νικέλιο - Σιδηρονικέλιο	General Mining and Metallurgical Co. S.A. (Larco) (IRO)	Λάρυμνα	25	
Περλίτης	Ορυχεία Αργύρου και Βαρύτη (Silver and Baryte Ores Mining Co. S.A.) (Όμιλος Ηλιόπουλου-Κυριακόπουλου)	Ορυχεία στην Κω και στη Μήλο Βιομηχανικές εγκαταστάσεις στον Πειραιά	300	
	Οταβί Μινεν Hellas S.A. (Οταβί Μινεν A.G. Germany)	Μήλος	150	
	Bouras Co.	Κως	50	
Πετρέλαιο (Διυλιστική ικανότητα 42 gallon - barrels ημερησίως)	Ελληνικά Διυλιστήρια Ασπρόπυργου Motor Oil (Hellas) Petrola Hellas S.A. Διυλιστήρια Θεσσαλονίκης	Ασπρόπυργος Αγ. Θεόδωροι, Κόρινθος Ελευσίνα Θεσσαλονίκη	95000 140000 100000 76000	
Πουζολάνη (Θηραϊκή γη)	Lava Mining and Quarrying Co. S.A. (Heracles General Cement Co.S.A.)	Μήλος	600	
	Τσιμέντα Τιτάν	Μήλος	300	
Τσιμέντο	Τσιμέντα Χαλκίδας (Blue Circle Industries Plc.,72.65 %)	Εύβοια	3000	
	Χάλυψ (Ciments Francais, France)	Ασπρόπυργος Αττικής	800	
	Τσιμέντα Ηρακλής (Blue Circle Industries Plc.,54.48 %)	Βόλος	1900	
	Τσιμέντα Ηρακλής (Blue Circle Industries Plc.,54.48 %)	Βόλος	4600	
	Τσιμέντα Τιτάν		Ελευσίνα Αττικής	400
			Βοιωτία	2600
			Πάτρα	1900
Θεσσαλονίκη			1650	
Φυσικό αέριο (σε εκ. κυβ. μέτρα ημερησίως)	Ελληνικά Πετρέλαια	Πρίνος κοντά στη Θάσο	125	
Χαλαζιάς	Lava Mining and Quarrying Co. S.A. (Heracles General Cement Co.S.A.)	Μήλος	150	

(συνεχίζεται)

Χάλυβας	Χαλυβουργία Θεσσαλίας	Βόλος	1500
	Χαλυβουργική	Ελευσίνα	1200
	Ελληνική Χαλυβουργία	Θεσσαλονίκη	1000
	Corinth Pipeworks	Θίβη	680
	Sidenor S.A. (Χαλυβουργία Βόρειας Ελλάδας)	Βόλος	600
	Sidenor S.A. (Χαλυβουργία Βόρειας Ελλάδας)	Μαγνησία	245
Χρυσός (σε Kg)	TVX Hellas (TVX Gold Inc. Canada)	Ορυχεία στην Κασσάνδρα, στη Χαλκιδική	5000
Χρωμίτης	Financial - Mining - Industries and Shipping Corp. (FIMISCO) (IRO)	Βόλος	25
Ψευδάργυρος	TVX Hellas (TVX Gold Inc., Canada)	Στρατόνι στη Χαλκιδική	30

Ειδικότερα για τον ορυκτό πλούτο της χώρας μας επισημαίνουμε ότι

- ο βωξίτης αποτελεί το πιο σημαντικό μέταλλευμα από πλευράς αξίας παραγωγής,
- η Ελλάδα είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός βωξίτη, νικελίου, περλίτη και μαγνησίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση,
- ο βιομηχανικός τομέας των μεταλλευμάτων και των μετάλλων συμβάλλει κατά 15% στο ΑΕΠ της χώρας,
- περίπου το 50% των παραγόμενων μεταλλευμάτων εξάγεται,
- η Ελλάδα είναι η δεύτερη χώρα στον κόσμο, μετά τις ΗΠΑ, στην παραγωγή μπεντονίτη,
- η παραγωγή μαρμάρων εξακολουθεί να βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα.

Στους Πίνακες 14, 15 και 16 εμφανίζονται πληροφορίες για τις εξαγωγές των μεταλλευμάτων, των μετάλλων και των βιομηχανικών ορυκτών, καθώς και για τη συμμετοχή των εξαγωγών του κλάδου στο σύνολο των εξαγωγών της Ελλάδας, ολοκληρώνοντας την εικόνα της ουσιαστικής συμβολής του ορυκτού πλούτου στην οικονομία της χώρας μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

Εξαγωγές Μεταλλευμάτων, Μεταλλευτικών-Μεταλλουργικών Προϊόντων
και Βιομηχανικών Ορυκτών στην Ελλάδα

A/A	ΠΡΟΪΟΝ	1997 (σε εκατ.)	1998 (σε εκατ.)	1999 (σε εκατ.)	2000 (σε εκατ. δρχ)	2001 (σε χιλ. €)
1	Αλουμίνα	22276.1	20766.8	17926.1	27547.3	80670.4
2	Αλουμίνιο	18871.6	31651.4	34578.9	50725.8	128214.8
3	Αμίαντος σε ίνες	4304.2	2642.4	-	-	-
4	Άστριος εμπλουτισμένος	283.2	283.2	273.1	339.1	1492.2
5	Βωξίτης	4572.4	5098.2	7605.6	10314.0	29749.5
6	Γαληνίτης εμπλουτισμένος	2048.3	4119.2	2896.0	2396.2	12780.8
7	Γύψος	23.5	36.5	5.1	94.2	246.0
8	Δίπτυρος Μαγνησία	3437.4	3872.4	2108.4	1605.9	5456.3
9	Ζεόλιθος κατεργασμένος	7.0	9.1	-	113.0	6.9
10	Καολίνη	23.9	24.7	34.9	34.9	-
11	Καυστική Μαγνησία	3662.9	3984.7	4523.1	4943.3	14926.0
12	Κίσηρις	1370.9	1478.9	1762.5	2067.5	5617.9
13	Λευκόλιθος	229.1	388.3	316.8	394.5	1139.0
14	Μαγνανιούχα	184.5	102.4	-	-	-
15	Μπεντονίτης ακατέργαστος	214.1	217.5	242.4	-	981.2
16	Μπεντονίτης ενεργοποιημένος	9176.6	9786.9	11124.3	16388.2	52499.7
17	Μπεντονίτης κατεργασμένος	2249.8	3280.5	2452.7	427.8	952.4
18	Μπεντονίτης ξηρός μη ενεργοποιημένος	-	-	-	874.6	-
19	Νικέλιο (περιεχ. σε κράμα)	35209.5	22649.1	27465	53548.5	122699.5
20	Περλίτης	200.7	168.6	11127.1	171.7	889.8
21	Περλίτης κοσκινισμένος	3403.5	3523.9	4910.1	4579.8	14376.4
22	Σφαλερίτης εμπλουτισμένος	2840.0	3250.8	3004.6	3404.6	12966.4
23	Χαλαζίας τριμμένος κοσκινισμένος	-	-	-	203.0	-
24	Χουντίτης + Χουντίτης τριμμένος	349.4	224.8	480.5	605.4	1465.8
ΣΥΝΟΛΟ		114938.6	117560.3	122837.2	180779.3	487131.0

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης / Γ. Δ. Φ. Π. - Δ7Α

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Συγκεντρωτικά στοιχεία εξαγωγών Μεταλλευμάτων,
Μεταλλευτικών - Μεταλλουργικών Προϊόντων και
Βιομηχανικών Ορυκτών (1) στην Ελλάδα

ΕΤΗ	ΠΟΣΟΤΗΤΑ ΣΕ ΤΟΝΟΥΣ	ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΑΣΙΑ ΣΕ ΧΙΛ. ΔΡΧ.	ΕΤΗΣΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ %	ΣΕ ΧΙΛ. ΔΟΛ. (2)
1969	2418162		3292071		109735
1970	2535671	4.9	3955869	20.2	131862
1971	2381062	-6.9	3226106	-18.4	107537
1972	2512850	5.5	3833288	18.8	127776
1973	3025932	20.4	5562693	45.1	187612
1974	3230377	6.8	8281073	48.9	276036
1975	3269596	1.2	8903536	7.5	276079
1976	2959583	-9.5	10615598	19.2	287771
1977	3374686	14.0	10633610	0.2	285780
1978	3389608	0.4	12281376	15.5	331124
1979	3711746	9.5	16491669	34.3	434334
1980	4197000	13.1	20916900	26.8	490892
1981	3631000	17.2	23024800	10.1	415535
1982	3007000	-17.2	22230100	-3.6	332786
1983	2993868	-0.4	29107500	31,1	330542
1984	3201151	6.9	45369096	55.9	402565
1985	3284575	2.6	48117524	6,1	348700
1986	3202212	-2.5	45808333	-4.8	339321
1987	3317000	3.5	53552800	16.9	396900
1988	3350300	1.0	72088900	34.6	508200
1989	3835100	14.5	102883300	42.7	633500
1990	3028700	-21.0	89519100	-13.0	563700
1991	2517400	-17.0	77467200	-13.5	424100
1992	2819100	11.2	76081400	-0.9	397400
1993	2753000	-2.0	75400000	-0.9	328900
1994	2908800	5.6	77226000	2,4	321775
1995	3483100	19.7	114332252	48.0	493663
1996	3120400	-10.4	104011500	-9.1	432175
1997	3039500	-2.6	114938600	11.05	420931
1998	2969800	-2.3	117560300	10.23	397834
1999	3412300	11.5	122837200	10.45	401893
2000	3677300	7.8	180779300	47.17	494727

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης (1) Δεν περιλαμβάνονται τσιμέντο και μάρμαρα, (2)(ΤτΕ) Μέση τιμή USD 2000: 365.412 δρχ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

Συμμετοχή των εξαγωγών του κλάδου βιομηχανικών ορυκτών και μεταλλευμάτων στο σύνολο των εξαγωγών της Ελλάδας

ΕΤΗ	ΚΛΑΔΟΥ (α)	ΕΞΑΓΩΓΩΝ (β)	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ (α):(β) %
1969	3292.1	16608.6	19.8
1970	3955.9	19276.3	20.5
1971	3226.1	19874.3	16.2
1972	3833.3	26125.7	14.7
1973	5562.7	42811.6	13.0
1974	8281.7	60090.9	13.6
1975	8903.5	74441.1	12.0
1976	10615.6	93811.5	11.3
1977	10633.6	101330.6	10.5
1978	12281.4	123727.3	9.9
1979	16491.7	144238.7	11.4
1980	20916.9	221108.7	9.5
1981	23024.8	237912.0	9.7
1982	22230.1	286201.0	7.8
1983	29107.5	392652.1	7.4
1984	45369.1	542665.7	8.4
1985	48117.6	629188.3	7.6
1986	45808.4	789994.6	5.8
1987	53552.8	880985.0	6.1
1988	72088.9	776433.6	9.3
1989	102883.3	1230941.8	8.4
1990	89519.1	1267506.8	7.1
1991	77467.2	1579967.7	4.9
1992	76081.4	1880763.4	4.0
1993	75400.0	1933421.0	3.9
1994	77226.0	2276559.2	3.4
1995	114332.5	2539265.9	4.5
1996	104011.5	2753000.0	3.8
1997	114938.6	2993511.2	3.8
1998	117560.3	3120994.2	3.8
1999	122837.2	3212369.0	3.8
2000	180779.3	3920143.0	4.6

Πηγές: α) Υπουργείο Ανάπτυξης, β) Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων

Προκειμένου να συμπληρώσουμε την εικόνα που διαμορφώθηκε από τα στοιχεία των προηγούμενων Πινάκων για τη συμβολή του ορυκτού πλούτου των χωρών -και ειδικότερα της χώρας μας- στην οικονομία τους θα προχωρήσουμε στη διερεύνηση των εννοιών του πλούτου, του κεφαλαίου και εν γένει των οικονομικών προσόδων.

Η έννοια του πλούτου διαφέρει από την έννοια του εισοδήματος, όμως ταυτόχρονα συνδέεται με το εισόδημα, γιατί ο πλούτος αντικατοπτρίζει το αποτέλεσμα των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων. Ο πλούτος όμως είναι και κεφάλαιο και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως συντελεστής παραγωγής, δεδομένου ότι, σύμφωνα με τον Marshall (1920), μέσω των επενδύσεων ο σημερινός πλούτος μπορεί να παράγει μελλοντικό εισόδημα.

Σύμφωνα με μελέτη της Διεθνούς Τράπεζας (Kunte et al., 1998), η εκτίμηση του πλούτου είναι το άθροισμα τριών βασικών συνιστωσών

- του φυσικού κεφαλαίου. Το φυσικό κεφάλαιο αποτελείται από το άθροισμα των ανανεώσιμων και μη ανανεώσιμων πόρων, δηλαδή εκτός των πόρων της ενέργειας και του ορυκτού πλούτου περιλαμβάνει και πόρους, των οποίων η αξία είναι δύσκολο να εκτιμηθεί, όπως τη βιοποικιλότητα,
- του ανθρώπινου κεφαλαίου,
- του κεφαλαίου που δημιουργείται από τον άνθρωπο ή του παραγόμενου κεφαλαίου, όπως είναι ο μηχανικός εξοπλισμός, οι υποδομές και οι κατασκευές, ή του κεφαλαίου με την έννοια που συνήθως ορίζεται στην εκτίμηση της συνάρτησης παραγωγής.

Μέσα από αυτό το πρίσμα μπορούμε καλύτερα να εκτιμήσουμε τη σημασία του ρόλου των μεταλλευμάτων στη διαμόρφωση του εθνικού πλούτου μιας χώρας. Η αποτελεσματική εκμετάλλευση των μεταλλευμάτων, κάτω από τον περιορισμό της προστασίας του περιβάλλοντος, συμβάλλει στην ευημερία της χώρας.

Έχοντας ως στόχο να εντοπίσουμε τις διαφορές που παρουσιάζει ο εθνικός πλούτος διαφόρων χωρών και να δείξουμε τη σημασία των πιο πάνω συνιστωσών στη διαμόρφωση του εθνικού πλούτου μίας χώρας παρουσιάζουμε, στον Πίνακα 17, τα αποτελέσματα της μελέτης της Διεθνούς Τράπεζας, αναφέροντας μόνο τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που κυρίως μας ενδιαφέρουν. Σημειώνουμε, ότι τα στατιστικά στοιχεία των ερευνητών Kunte et al. (1998) αναφέρονται στο έτος 1994.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

Εκτίμηση του εθνικού πλούτου (\$ κατά κεφαλή) χωρών
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Παράομα κατάταξη	Χώρα	Συνολικός πλούτος	Ανθρώπινο κεφάλαιο	Φυσικό κεφάλαιο	Παραγόμε- νο κεφάλαιο	Ποσοπαία κατανομή στον πλούτο		
						Ανθρώπινο κεφάλαιο	Φυσικό κεφάλαιο	Παραγόμε- νο κεφάλαιο
10	Αυστρία	286.000	201.000	8.000	78.000	70	3	27
9	Βέλγιο	287.000	225.000	2.000	62.000	79	1	21
8	Δανία	295.000	213.000	11.000	71.000	72	4	24
17	Φινλανδία	241.000	135.000	16.000	90.000	56	7	37
6	Γαλλία	297.000	218.000	8.000	70.000	74	3	24
11	Γερμανία	281.000	211.000	4.000	66.000	75	1	23
25	Ελλάδα	142.000	106.000	5.000	31.000	75	4	22
18	Ιρλανδία	219.000	162.000	18.000	39.000	74	8	18
16	Ιταλία	250.000	187.000	3.000	67.000	73	1	26
13	Ολλανδία	272.000	196.000	4.000	71.000	72	2	26
20	Πορτο- γαλία	175.000	137.000	4.000	34.000	78	2	19
19	Ισπανία	201.000	152.000	6.000	43.000	76	3	22
15	Σουηδία	260.000	176.000	15.000	70.000	68	6	27
14	Αγγλία	266.000	209.000	5.000	51.000	79	2	19

Πηγή: Kunte (1998).

Από τα στοιχεία του Πίνακα 17 φαίνεται ότι η Γαλλία, μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εμφανίζει τον υψηλότερο κατά κεφαλή πλούτο, ενώ ακολουθεί η Δανία. Η Ελλάδα βρίσκεται στην τελευταία θέση μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην εικοστή πέμπτη θέση ανάμεσα σε 100 χώρες (14200 \$ κατά κεφαλή), γιατί προφανώς το ανθρώπινο και το παραγόμενο κεφάλαιο έχουν τη μικρότερη τιμή. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, ότι ο συνολικός κατά κεφαλή εθνικός πλούτος της Γαλλίας είναι δύο φορές μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο πλούτο της Ελλάδας.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τη συμμετοχή του ορυκτού πλούτου - του πλούτου του υπεδάφους - στο φυσικό κεφάλαιο. Στον Πίνακα 18 εμφανίζεται

το ποσοστό συμμετοχής του ορυκτού πλούτου στο φυσικό κεφάλαιο για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

Ο ορυκτός πλούτος ως ποσοστό του φυσικού κεφαλαίου χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Χώρα	Πλούτος του υπεδάφους	Φυσικό Κεφάλαιο	% Φυσικού Κεφαλαίου	Πλούτος του υπεδάφους στο συνολικό Κεφάλαιο
Βέλγιο	10	1.750	.57	.004
Αυστρία	230	7570	3.04	.11
Δανία	1.260	11.070	11.4	.56
Φινλανδία	110	15.930	.69	.07
Γαλλία	60	8.120	.74	.027
Γερμανία	350	4.150	8.43	.16
Ελλάδα	320	5.210	6.14	.29
Ιρλανδία	530	17.780	2.98	.29
Ιταλία	160	3.400	4.71	.08
Ολλανδία	2.250	4.140	54.3	1.10
Πορτογαλία	190	4.040	4.7	.13
Ισπανία	140	5.740	2.44	.09
Σουηδία	410	14.590	2.81	.21
Μεγάλη Βρετανία	730	4.940	14.8	.34

Πηγή: Kunte (1998)

Εξετάζοντας τα στοιχεία του εν λόγω Πίνακα 18 βλέπουμε ότι, αν εξαιρεθούν τρεις χώρες, η Ολλανδία (54,3%), η Μεγάλη Βρετανία (14,8%) και η Δανία η (11,4%), για την Ελλάδα (πέμπτη στην κατάταξη) ο ορυκτός πλούτος είναι πολύ σημαντικός, αφού το ποσοστό συμμετοχής του στο φυσικό κεφάλαιο είναι υψηλό.

Διερευνώντας τη σημασία του ορυκτού πλούτου, που αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα μέσα στη φιλοσοφία της βιώσιμης ανάπτυξης, αξίζει να αναφερθούμε σε ένα δείκτη της βιώσιμης ανάπτυξης που επεξεργάστηκαν μεθοδολογικά ερευνητές της Διεθνούς Τράπεζας - βλέπε Hamilton (2000). Ο δείκτης αυτός είναι γνωστός ως "genuine saving rate" ή ως "genuine invest-

ment rate" (ποσοστό γνήσιας αποταμίευσης). Αυτός ο δείκτης της "γνήσιας αποταμίευσης", G, ορίζεται ως:

$$G = \frac{C - R + H}{AEΠ} \times 100\% \quad (6)$$

όπου

C= αύξηση στο παραγόμενο κεφάλαιο

R= μείωση στο φυσικό κεφάλαιο

H= αύξηση στο ανθρώπινο κεφάλαιο

Συνεπώς, ο συντελεστής αυτός της "γνήσιας αποταμίευσης", αποτελεί ένα ποσοστό του ΑΕΠ και μπορούμε να πούμε, ότι εκφράζει τη βιωσιμότητα σε όρους "επένδυσης στο μέλλον". Είναι φανερό ότι, όσο μεγαλύτερος είναι ο δείκτης G, τόσο μεγαλύτερη είναι η βιωσιμότητα της χώρας, ενώ χαμηλή ή αρνητική τιμή του δείκτη G δείχνει, ότι ένα σημαντικό μέρος των μη-ανανεώσιμων φυσικών πόρων έχουν αξιοποιηθεί μη-ορθολογικά, γεγονός που θα είναι επιζήμιο για τη μελλοντική ευημερία του πληθυσμού. Οι εκτιμήσεις του ποσοστού "γνήσιας αποταμίευσης" εμφανίζονται στον πιο κάτω Πίνακα 19.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

Δείκτης "γνήσιας αποταμίευσης" χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης
(ποσοστό %)

Χώρα	1990	1991	1992	1993
Αυστρία	18.8	20.2	19.2	16.2
Βέλγιο	18.3	15.6	15.9	16.7
Δανία	17.4	14.9	15.5	14.2
Φινλανδία	18.5	9.4	7.0	5.5
Γαλλία	18.6	16.0	15.4	13.5
Γερμανία	-	11.1	10.8	10.0
Ελλάδα	7.6	9.1	8.0	8.0
Ιρλανδία	15.9	18.5	16.9	17.4

(συνεχίζεται)

Ιταλία	16.9	12.9	11.8	12.3
Ολλανδία	20.8	17.8	16.9	15.6
Πορτογαλία	23.4	19.7	20.4	18.1
Ισπανία	18.8	14.3	12.5	12.3
Σουηδία	16.1	10.8	7.5	5.6
Μεγάλη Βρετανία	11.4	7.0	6.7	6.6
Λουξεμβούργο	15.8	14.6	12.8	13.9

Πηγή: Hamilton (2000)

Τα στοιχεία του Πίνακα 19 δείχνουν ότι η Ελλάδα, το έτος 1993, εμφανίζει ποσοστό "γνήσιας αποταμίευσης" της τάξης του 8% του ΑΕΠ. Για το έτος 1993, το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο του αντίστοιχου ποσοστού της Σουηδίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Φινλανδίας. Η Πορτογαλία εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό "γνήσιας αποταμίευσης", το οποίο είναι 2,6 φορές μεγαλύτερο της Ελλάδας.

Εκτός όμως από τις αριθμητικές τιμές που εκφράζουν το ποσοστό της "γνήσιας αποταμίευσης", τα δεδομένα των πιο πάνω Πινάκων και η μεθοδολογία εκτίμησης του πλούτου και του ποσοστού της "γνήσιας αποταμίευσης", μας δίνουν την ευκαιρία να εξετάσουμε με μεγαλύτερη λεπτομέρεια τη συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη μιάς χώρας.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα, ότι προκειμένου για οικονομίες χωρών που εξαρτώνται σημαντικά από τον ορυκτό πλούτο τους ένα μέρος των εσόδων από την παραγωγή των μεταλλευμάτων θα πρέπει να αποταμιεύεται και να επενδύεται σε άλλους πόρους, έχοντας ως βασικό στόχο να αποκτήσει η οικονομική ανάπτυξη της χώρας τα χαρακτηριστικά της βιώσιμης ανάπτυξης. Άλλωστε, ειδικά για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πρωτεύοντα ρόλο στην οικονομική ανάπτυξή τους πρέπει να παίξει πλέον η αρχή της "αιεφορίας".

Όπως ήδη αναπτύξαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα Ηνωμένα Έθνη έχουν εισαγάγει το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) προκειμένου να μετρήσουν την ανάπτυξη μιάς χώρας. Μία καινοτόμος ερευνητική σκέψη θα ήταν η προσπάθεια σύνδεσης του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης με τον ορυκτό πλούτο.

Αυτό θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο για τη χώρα μας, η οποία, όπως έδειξαν τα δεδομένα των Πινάκων (11-18) που εξετάστηκαν πιο πάνω, διαθέτει

σημαντικό ορυκτό πλούτο. Θα μπορούσαμε λοιπόν να εφαρμόσουμε και στην περίπτωση αυτή τη μεθοδολογία του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης για κάθε Νομό της χώρας συνδέοντας το δείκτη HDI με τον ορυκτό πλούτο κάθε Νομού, που οπωσδήποτε, παράλληλα με τον τομέα της γεωργίας, επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη του Νομού.

Προκειμένου να προχωρήσουμε σ' αυτή τη διερεύνηση θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε ένα υπόδειγμα της μορφής:

$$\text{HDI}_i = \gamma_0 + \gamma_1 X_{1i} + \gamma_2 X_{2i} + u, \quad (7)$$

όπου το X_{1i} θα μετράει την εξάρτηση του Νομού από τον ορυκτό του πλούτο και το X_{2i} θα παριστάνει μία άλλη οικονομική μεταβλητή, όπως είναι για παράδειγμα η ανεργία, ο δείκτης φτώχειας, οι αποταμιεύσεις ή άλλες οικονομικές μεταβλητές.

Έχοντας ως βάση το πιο πάνω υπόδειγμα, θα μπορούσαμε να μελετήσουμε τη σχέση "ανθρώπινη ανάπτυξη - εξάρτηση από τον ορυκτό πλούτο" σε επίπεδο περιφέρειας της χώρας μας. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν αναλυτικά οικονομικά δεδομένα για τη συμβολή του ορυκτού πλούτου ανά Νομό και τουλάχιστον σ' αυτή τη φάση δεν μπορούμε να προχωρήσουμε στην εκτίμηση του υποδείγματος λόγω της ανεπάρκειας των κατάλληλων στατιστικών δεδομένων.

Πάρα ταύτα η επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος παραμένει ως μελλοντικός στόχος λόγω της ιδιαίτερης σημασίας της συμβολής του ορυκτού πλούτου στην οικονομική ανάπτυξη κάθε Νομού της χώρας μας.

5. Συμπεράσματα

Κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα σε μία βιώσιμη κοινωνία πρέπει να λειτουργεί μέσα στα πλαίσια "της βιώσιμης ανάπτυξης" και να χαρακτηρίζεται από υψηλού επιπέδου ανθρώπινη ανάπτυξη. Η ανάγκη για "βιώσιμη ανάπτυξη" έχει προκύψει από το γεγονός ότι οι σημερινές μας αποφάσεις θα επηρεάσουν σημαντικά τις αποφάσεις των μελλοντικών γενεών περιορίζοντας την ελευθερία τους. Αυτόματα εδώ γεννιέται το ερώτημα : άραγε, έχουμε αυτό το δικαίωμα; Έχουμε το δικαίωμα να κληροδοτήσουμε στους απογόνους μας ένα υποβαθμισμένο περιβάλλον; Έχουμε το δικαίωμα να μειώσουμε το φυσικό κεφάλαιο, περιορίζοντας στην πράξη την οικονομική ανάπτυξη; Αυτά και άλλα παρόμοια ερωτήματα οδήγησαν τη διεθνή Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη - γνωστή ως έκθεση Brundtland - στην εξέταση

των δυνατοτήτων επίτευξης οικονομικής ανάπτυξης χωρίς την κατ' ανάγκη καταστροφή του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, αλλά με έναν τρόπο που να διασφαλίζει τη διατήρηση της προόδου των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο σύνολο του πλανήτη, στο διηνεκές. Θεωρείται ότι η υποβάθμιση του φυσικού κεφαλαίου αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα, γιατί περιορίζει τους στόχους της οικονομικής ανάπτυξης. Όμως, η Έκθεση της Επιτροπής Brundtland (1987) "Our Common Future" στοχεύει στη χάραξη εκείνης της πορείας της οικονομικής ανάπτυξης που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να καταστρέφει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες. Η περιβαλλοντική μέριμνα δεν πρέπει να αποτελεί τροχοπέδη της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά ένα φίλτρο μέσω του οποίου θα επιτυγχάνεται βιώσιμη ανάπτυξη. Αυτό σημαίνει ότι όλες οι χώρες θα πρέπει να ακολουθήσουν πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή τέτοιες πολιτικές που να συνδυάζουν ταυτόχρονα κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους. Η έννοια της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης περιλαμβάνει τρεις συνιστώσες: την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική. Όμως, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε, ότι και ο άνθρωπος παράγοντας - ειδικότερα η ποιότητα ζωής - είναι συνυφασμένος με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, η έννοια της ανθρώπινης ανάπτυξης επεκτείνεται πέρα από τα καθαρώς οικονομικά κριτήρια, σε κριτήρια που αφορούν στην υγεία, στη μακροζωία, στη γνώση, στα ανθρώπινα δικαιώματα, δηλαδή, συνοπτικά σε μία ποιοτική ζωή μέσα σε ένα μη υποβαθμισμένο περιβάλλον.

Αυτή η μορφή ανθρώπινης ανάπτυξης αποτέλεσε την αφορμή για τη δημιουργία των εκθέσεων Human Development Reports που εκδίδονται κάθε χρόνο από τα Ηνωμένα Έθνη από το έτος 1990. Ταυτόχρονα, κάτω από αυτή τη θεώρηση αναπτύχθηκε και ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) προκειμένου να δώσει μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα της ανάπτυξης μίας χώρας, αφού ο συγκεκριμένος δείκτης συνδυάζει τρεις συνιστώσες: την οικονομική ανάπτυξη, την υγεία και τη γνώση.

Στην εργασία αυτή προχωρήσαμε σε εφαρμογή της μεθοδολογίας του δείκτη HDI των Ηνωμένων Εθνών σε επίπεδο των Νομών της χώρας μας. Έτσι, υπολογίστηκαν οι Δείκτες Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) για τους Νομούς της Ελλάδας, για πρώτη φορά απ' όσο γνωρίζουμε, προκειμένου να έχουμε μία πρώτη εικόνα του επιπέδου ανάπτυξης κάθε Νομού. Αυτή η προσέγγιση μας δίνει τη δυνατότητα να διακρίνουμε τις αδυναμίες, αλλά και τις δυνατότητες κάθε περιοχής, γεγονός αναγκαίο για τη διαμόρφωση προτεραιοτήτων δράσης. Κάτω από αυτό το πρίσμα θεωρούμε ως αναγκαίο

εργαλείο, για την άσκηση επιτυχημένης περιφερειακής πολιτικής, το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI). Οι στρατηγικές περιφερειακής ανάπτυξης έχουν ως στόχο να ελαχιστοποιούν κατά το δυνατό τις διαφορές ανάμεσα στους Νομούς και γενικότερα στις περιφέρειες. Εύλογα γεννιέται το ερώτημα: ποια είναι η κατάταξη κάθε Νομού της χώρας μας όσον αφορά στο επίπεδο ανθρώπινης ανάπτυξης;

Έχοντας ως βάση το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), τον οποίο υπολογίσαμε για όλους τους Νομούς της Ελλάδας και για δύο συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, διαπιστώσαμε ποιοι είναι οι Νομοί εκείνοι που βρίσκονται σε πιο πλεονεκτική θέση από τους άλλους Νομούς. Αυτή ακριβώς η διαπίστωση ύπαρξης διαφοροποίησης μεταξύ των Νομών, ως προς την ανθρώπινη ανάπτυξη, είναι ένα γεγονός που αποτελεί πρόκληση για την Πολιτεία ώστε να πάρει τις κατάλληλες αποφάσεις προκειμένου να βελτιωθεί η τιμή του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) σε επίπεδο χώρας και ταυτόχρονα να μειωθούν οι διαφοροποιήσεις που παρατηρήθηκαν μεταξύ των Νομών.

Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής έχουν μεγάλη σημασία, γιατί διαφωτίζουν σε σημαντικό βαθμό τις συνθήκες ανθρώπινης ανάπτυξης των Νομών της χώρας μας και επομένως είναι κατάλληλα για τη διαμόρφωση περιφερειακής πολιτικής. Επίσης, η μεθοδολογία της μελέτης αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την άσκηση περιφερειακής πολιτικής, γιατί έμμεσα κατευθύνει τους Νομούς ή τις περιφέρειες στην υιοθέτηση νέων δραστηριοτήτων που οδηγούν στην ανθρώπινη ανάπτυξη. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει η Πολιτεία να ενισχύσει τις δραστηριότητες για ανθρώπινη ανάπτυξη σε περιφερειακό επίπεδο αυξάνοντας την απόδοση του ανθρώπινου κεφαλαίου. Η οικονομική ενίσχυση δραστηριοτήτων αυτής της μορφής μπορεί να ενταχθεί στην κατανομή των αυτοτελών πόρων, αφού αφορά στην πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση. Μία καλή πρόταση είναι να αποτελεί και ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) μία συνιστώσα για τον υπολογισμό του τρόπου κατανομής των αυτοτελών πόρων.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι τα αποτελέσματα των συναρτησιακών εκτιμήσεων έδειξαν ότι υπάρχει διαφορά στην κατάταξη των Νομών ανάλογα με το αν το κριτήριο κατάταξής τους είναι το ΑΕΠ / Ρ ή ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης (HDI), ενώ γενικά μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τους Νομούς της χώρας μας ως αναπτυγμένους.

Βιβλιογραφία

- Auty, R. (1999), The Transition from Rent-driven Growth to Skill-driven Growth: Recent Experience of five Mineral Economies, σελ. 55-77, in Jorg Mayer, et. al. Development Policies in Natural Resource Economies, Cheltenham, UK, Edward Elgar in association with UNCTAD.
- Dasgupta, P. (1993), An Inquiry into the Well-being and Destitution, Oxford University Press.
- Hamilton, K. (2000), Genuine Saving as a Sustainability Indicator. The World Bank.
- Kunte, A., Hamilton, K., Dixon, J. and Clemens, M. (1998), Estimating National Wealth: Methodology and Results. The World Bank.
- Ross, M. (2001), Extractive Sectors and the Poor, Oxfam.
- Sachs, J. D. and Warner, A. M. (1997), Natural Resource Abundance and Economic Growth Development. Discussion Paper No. 517a, Harvard Institute for International Development, Cambridge.
- Sen, A. (1998), Mortality as an Indicator of Economic Success and Failure, *Economic Journal* 108 (446), 1-25.
- Srinivasan, T.N. (1994), Human Development: A New Paradigm or Reinvention of the Wheel?, *American Economic Review*, 84, 238-243.
- United Nations Development Programme, (1999), Human Development Report 1999. Globalization with a Human Face.
- White, H. (1980), A Heteroscedasticity - Consistent Covariance Matrix and a Direct Test For Heteroscedasticity, *Econometrica*, 48, 817-838.